
Sandra CVIKIĆ

SOCIOLOŠKI
PRISTUP U KRITIČKOM
PREISPITIVANJU
DRUŠTVENIH
POSljedICA „MIRNE
REINTEGRACIJE“ U
VUKOVARU

Agresija na Republiku Hrvatsku „izazvala je najveću prognaničko-izbjegličko-raseljениčku i humanitarnu krizu u Europi nakon Drugog svjetskog rata.“¹ Posljedice daka-ko nisu bile samo materijalne, nego i socio-ekonomske i duhovne.² Tijekom agresije i oružane pobune³ u Republici Hrvatskoj počinjeni su mnogi zločini kao i kršenja međunarodno priznatih temelja ljudskih i humanitarnih prava. Rezultat srpske agresije su okupirana područja pod nadzorom pobunjeničkih i ostalih okupatorskih snaga u sklopu kojih je bilo i Podunavlje. Okupirana područja istočne Slavonije prema Rezoluciji Opće skupštine Ujedinjenih naroda 49/43⁴ od 9. prosinca 1994. godine reintegriraju se u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske, a sam proces

- 1 Razlozi prognaničkog i izbjegličkog statusa većine Hrvata kao i srpske raseljeničke populacije različiti su i ovise o složenosti ratne realnosti u Hrvatskoj tijekom srpske agresije. Naime, prognanička i izbjeglička populacija u Hrvatskoj u većini slučajeva u podlozi svojega statusa kao glavni razlog ima rat i etničko čišćenje, dok srpska raseljenička populacija kao glavni razlog ima osjećaj nesigurnosti i psihološke faktore koje nosi rat, populizam i medijske manipulacije te neprihvatanje statusa manjinskoga naroda kao i besperspektivnost novonastale Republike Srpske Krajine. Kako Živić ističe, budući da tijekom rata i mirne reintegracije u VSŽ-u hrvatske vlasti nisu provodile organizirane pritiske za iseljenje Srba s tog područja, oni kao migracijska skupina ne spadaju u klasičnom smislu u kategoriju izbjeglica, jer njihov status nije posljedica politike etničkoga čišćenja (Živić, 2006.).
- 2 Izvješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba (NN 92/98).
- 3 „U agresiji je sudjelovao dio srpske manjine u Republici Hrvatskoj; a na poticaj i pomoć Srbije i Crne Gore i tkz. Jugoslavenske narodne armije pokrenuo je oružanu pobunu, u njoj sudjelovao ili je podupirao (ili joj se nije suprotstavio i bio njezin talac) s ciljem odcjepljenja hrvatskih područja od matice zemlje.“ U: Izvješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba (NN 92/98).
- 4 Rezolucije UN-a za Hrvatsku u razdoblju 1992. – 1995.: 753/92, 779/92, 802/93, 807/93, 815/93, 947/94, 958/94, 981/95, 982/95, 990/95, 994/95, 1009/95, 1023/95, 1025/95.

zaključuje se prestankom mandata UNTAES-a sukladno Temeljnomo sporazumu o Hrvatskom Podunavlju.⁵ Upravo proces mirne reintegracije okupiranih hrvatskih područja sadržava jasno stajalište Republike Hrvatske da se osiguravaju temeljna građanska i ljudska prava, te počinje proces oprosta, tolerancije, povratka i suživota svih *izbjeglical prognanika* i onih koji su sudjelovali u oružanoj pobuni. To je omogućeno kroz državno-pravni mehanizam ishoda legitimnih hrvatskih dokumenata s ciljem da se prihvate i preuzmu obveze koje proizlaze iz hrvatskog državljanstva - poštivanje i zaštita teritorijalne cjelovitosti i suverenosti RH. Na taj način osigurano je državno-pravno, gospodarsko, političko i društveno integriranje svih građana RH u svrhu njezine obnove i razvitka. Kao temelj izgradnje nove samostalne države i društva, povratak i uspostava povjerenja među svim njezinim građanima postaju primarni interes i obveza⁶ države kao ravnopravne članice međunarodne zajednice država.

UNTAES I HRVATSKO PODUNAVLJE

Razdoblje od 1991. do 1998. godine za okupirano područje Hrvatskoga Podunavlja onaj je dio bliske prošlosti koji je, osim ekstenzivnih ratnih razaranja, najvećim dijelom bio obilježen i rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a i njihovih postrojbi u sektoru Istok. Vijeće sigurnosti UN-a je već u veljači 1992. godine Rezolucijom 743 odredilo osnivanje Zaštitnih snaga UN-a (United Nations Protection Force – UNPROFOR) kako bi u Hrvatskoj mogla započeti provedba Vanceova plana, a iste godine u područje Sektora Istok raspoređuju se snage UNPROFOR-a. Usporedno s prvim mandatom UNPROFOR-a sukobljene strane u sklopu Međunarodne konferencije o miru u Jugoslaviji počinju proces pronalaska konačnog političkog rješenja sukoba, uz potporu međunarodne zajednice iako

5 Izvješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba (NN 92/98).

6 Navedeno potvrđuju sljedeći dokumenti: Ustav RH, Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u RH, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, završni akt Konferencije o sigurnosti i suradnji u Europi, Pariška povelja za novu Europu, relevantni OESS dokumenti koji se odnose na prava čovjeka, Konvencija za zaštitu prava čovjeka i temeljnih sloboda i Protokol uz Konvenciju, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, Konvencija o pravima djeteta u RH. U: Izvješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba (NN 92/98).

je već tada, u samom početku, bilo velikih poteškoća – od kršenja primirja u Hrvatskoj do početka rata u Bosni i Hercegovini. Razvidno je da je već u samom početku razvoja situacije na okupiranim hrvatskim područjima nazočnost međunarodnih čimbenika u rješavanju ratnog sukoba u Hrvatskoj utjecala na život i funkcioniranje vlasti u „Krajini“ te na prognanu populaciju u Hrvatskoj i hrvatske vlasti, što se može zorno iščitati iz komentara UNHCR-ovih dokumenata.⁷ Naime, kako navodi Barić, u razdoblju dolaska snaga UN-a na okupirana hrvatska područja, tj. u RSK bilo je oko 16.000 Hrvata a do kraja 1993. godine svoje domove napustilo pod pritiskom oko 8.000 Hrvata i drugih nesrpskih građana (Barić, 2005., 396). Prema UN-ovoj Rezoluciji o Republici Hrvatskoj, početkom 1994. godine bilo je nešto manje od 8.000 Hrvata u Krajini u odnosu na predratno stanje, kada ih je na okupiranim područjima bilo 219.000.⁸

Takva „etnički čista“ RSK omogućila je homogenizaciju srpskog naroda, a krajinske vlasti su temeljem prethodno uspostavljene uske suradnje s Beogradom stvorile, nakon ratnih sukoba, preduvjete za stvaranje i uspostavu zakonodavnog sustava s tijelima državne uprave, koji se oslanjao na zakone i Ustav SFRJ. Cilj je bio dvojak. S jedne strane trebalo je cjelokupno zakonodavstvo i državno-pravni sustav potpuno odvojiti od hrvatskog sustava kako bi se osigurala potpuna samostalnost novonastale „države“, tzv. Srpske Krajine i dokazala opstojnost srpske državnosti na hrvatskom području. S druge strane, oslanjanjem na Ustav SFRJ i zakonodavni ustroj, krajinske vlasti su htjele izraziti da pripadaju Jugoslaviji i Srbiji kao jedinoj državi u kojoj se Srbi osjećaju sigurni i zaštićeni. U isto vrijeme, beogradska vlast i srpske vlasti bile su svjesne situacije nastale prestankom vojnih „dejstvovanja“ na području Krajine gdje su vladali bezvlašće, kriminal i samovolja pojedinaca, te je bilo nužno što prije osigurati zakonodavni okvir, tijela pravosuđa i vlasti kako bi se dolazak snaga UN-a dočekalo organizirano. Dakako, to je značilo ustrojiti administrativni i zakonodavni sustav krajinskih vlasti autonoman od onog u Hrvatskoj, a dolaskom UN-ovih snaga počinje demilitarizacija okupiranog Podunavlja

7 Vidi popis dokumenata na web stranicama (pristup ostvaren 21. 12. 2009. godine): www.unhcr.org/refworld/country,,HRC,,HRV,4562d8b62,3ae6b0534,0.html; www.minelres.lv/reports/croatia/NGO/croatia_NGO.htm; www.un.org/en/peacekeeping/mission/past/cropol.htm; www.nrc.ch/8025708F004CE90B/httpCountry_Documents?ReadForm&country=Croatia&count=10000.

8 Ujedinjeni narodi – Rezolucija o Republici Hrvatskoj – UNPROFOR, uredio Anđelko Milardović, Osijek, 1995.

i povlačenje JNA. Iako su snage JNA pomogle u smještaju snaga UN-a, njihovo je povlačenje provedeno (do sredine 1992. godine) uz usporedno osiguranje i uspostavu sustava lokalne *teritorijalne odbrane* i *milicije* kako bi se zajamčila sigurnost narodu Krajine (Barić, 2005., Sekulić, 2000.). Tako su okupirana područja vojno štitile UNPROFOR-ove jedinice, koje pod plaštem demilitarizacije štite zapravo interese pobunjenih Srba i osiguravaju „državotvorno“ odcjepljenje Krajine od RH.

Potrebno je istaknuti da su snage UNPROFOR-a⁹ ne- moćno prepuštale sudbinu nesrpskog stanovništva lokalnim srpskim vlastima¹⁰ (koje nisu zaštitile „svoje“ građane od zlostavljanja i ubijanja), i na taj su način pridonijeli njihovom kontinuiranom iseljavanju.¹¹ Međutim, kako je situacija u okupiranom području Hrvatskoga Podunavlja uspostavom Srpske Krajine i dolaskom UNPROFOR-ovih snaga bila stabilizirana, a daljnje vojne aktivnosti spriječene potpisanim sporazumima, hrvatske vlasti su 30. rujna 1992. godine prvi put zatražile od snaga UN-a da osiguraju uvjete za siguran povratak prognanika i izbjeglica u svoje domove. UNPROFOR tada kao ni mnogo puta poslije nije bio u mogućnosti osigurati povratak prognanika i izbjeglica u zaštićeno područje Podunavlja. Iako se Rezolucijom 815 izravno potvrđuje pripadnost okupiranog hrvatskog teritorija, tj. zaštićenih područja državnom teritoriju RH i zahtijeva predaja „ružičastih zona“ hrvatskim vlastima, to nažalost ne rješava situaciju. Naime, zbog velikog nezadovoljstva među pobunjenim Srbima tom činjenicom, UNPROFOR je prisiljen ograničeno djelovati i raditi u uvjetima u kojima srpske krajiške vlasti zadržavaju pravo potpune kontrole, pa i one nad kretanjem

9 „The deployment of the mission was delayed because of financial arguments within the UN and because of the outbreak of war in Bosnia-Herzegovina. Only in late June 1992 was UNPROFOR full-deployed and one result of this delay was that ‘ethnic cleansing’ continued virtually unchecked, so that by the time the UNPROFOR was operational, most of the area’s non-Serb population has already expelled from the UNPAs“ (Petričušić i Žagar, 2007., 32).

10 Da položaj tih Hrvata u stvarnosti uopće nije bio siguran, svjedoči podatak iznesen na sjednici krajinskih vlasti 28. rujna 1993. godine, kad je navedeno da predstavnici Općine Korenica smatraju „da moraju iseliti svi Hrvati iz Podlapače“ (Barić 2005., 395).

11 UN-ove snage: „To make things worse, the Russians and Ukrainians in Sector East fraternised openly with Vukovar’s Serb conquerors and provided no protection to the region’s remaining Croats.“ – On 11 April 1995 the Russian commander of Sector East, Alexander Perclykin, was dismissed for having aided the resupply of Serbian forces in eastern Slavonia with weaponry from over the border in Serbia. Vidi: *International Security Review 1976*. Royal United Services Institute for Defence Studies, London, 1976, p. 57. (Tanner, 2001., 281).

pripadnika UN-ovih snaga, umjesto da se usmjere na pitanje povratka prognanika i izbjeglica u svoje domove u zaštićenim područjima.

Mirovna inicijativa predsjednika Tuđmana započeta krajem 1993. godine, iako daje nadu da će se odnosi normalizirati a suradnja s krajiškim Srbima uspostaviti, u konačnici nije postigla očekivane rezultate. Naime, zbog činjenice da se predsjednikova inicijativa temeljila na Rezoluciji 871 Vijeća sigurnosti (koja premda potvrđuje teritorijalni integritet Hrvatske i poziva na sklapanje primirja između hrvatske strane i pobunjenih Srba u osnovi je usmjerena samo na ostvarivanje prava i zadovoljavanje potreba Srba), nije bilo moguće osigurati povratak hrvatskih prognanika i izbjeglica u okupirano Hrvatsko Podunavlje (Barić, 2005.). Kao rezultat, beskompromisna politika krajiških vlasti omogućila je Srbima u Krajini da osiguraju prava i zadovolje potrebe pod zaštitom UNPROFOR-a, a slijepa vjera u Miloševićevu politiku do 1993. godine koja nije imala alternativu,¹² kontinuirano je sprečavala integraciju u sustav Hrvatske. Naime, autističke krajiške vlasti pitanje povratka prognanika i izbjeglica nesrpskog etničkog podrijetla ne percipiraju kao prioritetno pitanje, posebice kada to nije imperativ međunarodne zajednice, njihovih mirovnih rezolucija i UNPROFOR-a. Međutim, kako UNPROFOR nije provodio povratak hrvatskih izbjeglica i prognanika, istodobno nije pokazivao ni interes za Srbe izbjegle s područja pod nadzorom hrvatskih vlasti.¹³ Premijer Bjegović stoga u travnju 1993. godine pokreće inicijativu kojom prikuplja podatke o Srbima koji su s područja pod nadzorom hrvatskih vlasti izbjegli u RSK (Barić, 2005.). Na taj način želi krajinskim vlastima omogućiti da inzistiraju na „ravnopravnom položaju hrvatskih i srpskih izbjeglica, a spriječiti jednostrani povratak ili obeštećenje isključivo Hrvata“ u slučaju da UNPROFOR osigura uvjete za njihov povratak (Barić, 2005., 423). Na temelju rečenog može se zaključiti, kako ističe Barić, da „krajinski Srbi nisu težili povratku srpskih izbjeglica na područja pod nadzorom hrvatskih vlasti. Naprotiv, njihov glavni cilj bio je spriječiti povratak hrvatskih izbjeglica u zaštićena područja UN-a pa, je isključivo zato aktualizirano pitanje Srba koji su napustili slobodni teritorij Hrvatske ili su iz njega bili protjerani“ (Barić, 2005., 423). Tijekom

12 Vidi članak u: POLITIKA, ponedjeljak 25. oktobar 1993. str. 7. (Kragujevac, 24. oktobra, TANJUG): HADŽIĆ – OTKLONJENI SVI NE-SPORAZUMI.

13 „To je bila posljedica činjenice da je Vanceov plan predviđao povratak izbjeglica isključivo na područja pod zaštitom snaga UN-a“ (Barić, 2005., 423).

1994. godine uz zaokret Miloševićeve nove politike „mira koji nema alternative“ i sklopljenog Zagrebačkog sporazuma o prekidu vatre ništa značajnije se nije dogodilo u vezi s povratkom hrvatskih prognanika i izbjeglica. Budući da osnovni vojno-politički preduvjeti još nisu bili definirani, krajinske vlasti koristile su nastalu situaciju i produženi mandat UNPROFOR-a isključivo da zadrže stanje koje nije ugrožavalo njihov status zaštićenih područja bez nadzora hrvatskih vlasti. Svaku inicijativu hrvatskih vlasti,¹⁴ pa i onu gospodarsku kojom se namjeravala uspostaviti suradnja s krajinskim vlastima, Srbi su doživljavali kao prijetnju i želju za „reintegriranjem RSK u svoj sastav“. Iako je krajinska Vlada 22. siječnja 1995. godine donijela Uredbu o provedbi Ekonomskog sporazuma između RSK-a i Hrvatske, situacija nastala nakon uspostavljenih gospodarskih veza, kao i nazočnost UNPROFOR-a (koji je održavao umjetnim putem mir i sigurnost lokalnog stanovništva), nije u konačnici dovela do stabilizacije i normalizacije osnovnih uvjeta i organizacije života građana Krajine. U tim uvjetima, pod velikim pritiskom neizvjesne budućnosti i besperspektivnosti srpsko stanovništvo dodatno je opterećeno raskolom krajinske vlasti, a već 1994. godine bilo je vidljivo da bojna gotovost Srpske vojske Krajine slabi u usporedbi s ubrzanim jačanjem Hrvatske vojske. U razdoblju do mirne reintegracije Hrvatskoga Podunavlja i vojno-redarstvenih operacija „Bljesak“ i „Oluja“, te odbijanjem Plana Z-4, u okupiranim hrvatskim područjima najveći problem postaje održavanje javnog reda i mira te osobne i imovinske sigurnosti pojedinaca (Barić, 2005.). Pasivno držanje Beograda (Sekulić, 2000.) nakon hrvatskih vojno-redarstvenih operacija kao i isključiva politika krajiških vođa (Antić, 2007.) stavlja srpsko stanovništvo Krajine u talački položaj iz kojeg je jedini izlaz ujedinjenje s bosanskim Srbima (Barić, 2005., 483). Sveopće stanje straha i neizvjesnosti prisutnog lokalnog stanovništva dodatno pojačavaju dugotrajna neimaština, nedostatak prehrambenih proizvoda i ovisnost o humanitarnoj pomoći koju su dostavljali UNPROFOR i srbijanske vlasti iz Beograda do početka međunarodnih sankcija nametnutih SR Jugoslaviji. Prekinute gospodarske veze s Hrvatskom nisu bile kompenzirane novom suradnjom s gospodarstvenicima u Jugoslaviji i bosanskim Srbima, što je zapravo RSK činilo „nesposobnim za rad i razvoj“ vlastitog gospodarstva te „istodobno onemogućavalo dugoročan opstanak“

14 „Platforma za ekonomske pregovore sa RH“ i „Sporazum o ekonomskim odnosima RSK i Hrvatske“ od 1. prosinca 1994. godine (Barić, 2005., 265).

(Barić, 2005., 409). Energetska kriza se produbljivala, a stanje u RSK je sve više odražavalo ono u Srbiji 1990-ih godina kada je došlo do potpunog „razaranja društvenosti“ i „decivilizacije“ Krajine (Barić, 2005., 426).

Srbi sada „koncentrirani na manjem, ali etnički kompaktnijem prostoru“ ostaju prepušteni sami sebi, a njihov oslabljen položaj dodatno će se zakomplicirati kada Vijeće sigurnosti UN-a 31. ožujka 1995. godine Rezolucijom 981 ponovno potvrdi teritorijalni integritet Republike Hrvatske kao i potrebu mirnog rješavanja sukoba između hrvatskih vlasti i pobunjenih Srba u skladu sa Zagrebačkim i Gospodarskim sporazumom (Barić, 2005., 489). Uloga mirovnih snaga se redefinira, a UNPROFOR postaje UNCRO (United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia), Operacija UN-a za povratak povjerenja u Hrvatskoj. Na jedinom preostalom okupiranom hrvatskom području istočne Slavonije, Baranje i Srijema (nakon „Oluje“) paralizirana je srpska državna uprava i organizira se civilna vlast, te se zato pokreće proces zakonodavnog usklađivanja sa sustavom matične države u sklopu priprema za integraciju sa Srbijom odnosno Jugoslavijom.¹⁵ Međutim, geopolitički uvjeti znatno su se promijenili od daleke 1991. godine (Holbrooke, 1998., Sekulić, 2000.), a političko ozračje bilo je pogodno za dogovor o mirnom i postupnom prijelazu tog područja pod hrvatsku vlast, gdje bi se srpskoj zajednici omogućio ostanak nakon što dođe pod potpunu upravu RH. (Holbrooke, 1998.). Tako je 12. studenog 1995. godine potpisan Erdutski sporazum između hrvatskih vlasti i vodstva Srba u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu, kojim počinje proces postupne reintegracije tog područja u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske. Sam proces postupne reintegracije u prvom redu uključuje demilitarizaciju tog područja – povlačenje srpske opreme i naoružanja u Jugoslaviju – uz osnutak Prijelazne uprave UN-a u istočnoj Slavoniji (UNTAES, United Nations Transitional Administration in Eastern Slavonia), koja uspješno završava svoj mandat kada početkom 1998. godine Republika Hrvatska preuzima punu upravu nad tim područjem (Barić, 2005.).

PROCES MIRNE REINTEGRACIJE HRVATSKOGA PODUNAVLJA

U vrijeme mandata UNTAES-a u Hrvatskom Podunavlju, 23. travnja 1997. godine, Vlada RH potpisala je s UNHCR-om i UNTAES-om Sporazum radne skupine o

15 „RSK, Sremsko baranjska oblast, Odbor za privredu i finansije, Zapisnik sastavljen dana 12.09.1995., sa sastanka Odbora za privredu i finansije Nacionalnog saveta Sremsko Baranjske oblasti, HIC“ (Barić, 2005., 529).

operativnim postupcima povratka i na taj je način odredila osnovna načela povratka u Hrvatsko Podunavlje i iz njega u ostale dijelove RH.¹⁶ Sporazum definira okvirne kategorije povratka i postupke koji uključuju „(a) spajanje obitelji; (b) povratak u useljive i neoštećene domove; (c) povratak u oštećene domove, i (d) povratak u domove koji se privremeno koriste.“ Međutim, ostaje nejasno do koje je mjere hrvatska politika pravednog i jednakog povratka svih prognanika i izbjeglica u svojoj provedbi, od strane relevantnih lokalnih institucija državne uprave, bila moguća u zadanim parametrima uzmu li se u obzir veličina i opseg ratnih razaranja kao i razina počinjenih zlodjela koja su još uvijek bila vrlo prisutna u psihi povratnika i onih koji su bili preuzeti mirnom reintegracijom. Takav UNTAES-ov model nije mogao zaživjeti kada su problemi utvrđivanja odgovornosti i procesuiranje otuđivanja imovine i počinjenih zločina i krivičnih djela stavljeni u drugi plan, te je prioritet bio riješiti vlasničke odnose i stanarska prava u većini slučajeva srpskih povratnika i onih koji su bili zatečeni mirnom reintegracijom, kako ističu gotovo sva izvješća¹⁷ međunarodnih organizacija (UNTAES, OSCE) zaduženih za provedbu i nadzor procesa povratka.

U navedenom kontekstu, lokalne specifičnosti okupiranih i sada ponovno reintegriranih područja također upućuju na probleme koji u kompleksnosti isprepletenih društvenih promjena te primjene zakona i propisa o zaštiti manjinskih prava dodatno kompliciraju povratak prognanika i izbjeglica (Komarica, 2000.). Usmjerenjem isključivo na *hrvatsko-srpske*, a ne i na *srpsko-hrvatske* odnose, međunarodna zajednica – prvo UNTAES, a potom OSCE – nedovoljno obaviještena o konkretnoj problematici tih odnosa, nije mogla osigurati odgovarajuću potporu prilagodbi i provedbi mjera zdravstvene, socijalne i mirovinske politike, kao ni školstva, pravosuđa, policije i lokalne samouprave.¹⁸ U mreži uredbi, zakona i propisa kojima se određuju ustroj i funkcioniranje društva reintegriranih hrvatskih područja, UNTAES i poslije OSCE ne provode

16 Izvješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba (NN 92/98).

17 UNTAES: A Success Story in the Former Yugoslavia, by Captain David Sterling Jones, 1997; <http://www.fas.org/irp/agency/army/tradoc/usaic/mipb/1988-1/JONESfnl.htm>. Pristup ostvaren: 06. 10. 2009. Vidi istraživanje: Komarica (2000., 10).

18 Croatia – UNTAES, United Nations Peacekeeping Operations, United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium, *Recent Developments*, Prepared by the Department of Public Information, United Nations. This text was last updated effective 22 December 1997; http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/untaes_r.htm Pristup ostvaren: 06. 10. 2009.

politiku jednakosti i dostupnosti prema svim građanima, te u većini slučajeva favoriziraju jedne naspram drugih. To je vidljivo i iz konačnog izvješća UNTAES-a, u kojem je navedeno da Hrvatska u dugoročnom razdoblju treba ostvariti dva uvjeta koji će biti pod stalnim promatranjem Vijeća sigurnosti: 1) potpuna i bezrezervna obveza Hrvatske u stalnoj integraciji svojih srpskih građana (gdje su tu ostali hrvatski građani, prognanici i izbjeglice?); i 2) hrvatska provedba dogovorenih obveza mora biti pod pomnim nadzorom međunarodne zajednice.¹⁹ Moguće je stoga zaključiti da proces mirne reintegracije Hrvatskoga Podunavlja nakon odlaska međunarodnih snaga, ostavlja niz problema koji nisu riješeni tijekom procesa povratka, a koje je u velikoj mjeri uključenost međunarodne zajednice dodatno pojačala, pa se posljedice osjećaju i danas.

Sandra Cvikić
**Sociološki pristup
u kritičkom preispitivanju društvenih
posljedica „mirne
reintegracije“ u
Vukovaru**

SOCIOLOŠKI PRISTUP I MEĐUNARODNI KONTEKST DRUŠTVENIH POSLJEDICA MIRNE REINTEGRACIJE

Fenomen mirne reintegracije u kontekstu postkomunističkog i postratnog hrvatskog društva, po mišljenju autora, zauzima posebno mjesto kao jedan od međunarodnih *eksperimentata transformiranja društvenog sukoba* kroz razvoj strategija i programa izgradnje mira. Osim plana koji su provodile snage UN-a na okupiranom području Hrvatske od 1992. do 1998. godine, *antiratne strategije izgradnje mira* kojima se žele riješiti problemi kriznih žarišta istočne i jugoistočne europske komunističke prošlosti, predstavljene su tijekom zadnjeg desetljeća 20. stoljeća kao glavni alat u rukama Odbora za potporu transformacije konflikata.²⁰ UN-ovo *očuvanje mira i izgradnja mira*, od strane spomenutog Odbora, trebali su pridonijeti nenasilnim društvenim promjenama u Hrvatskoj, a program rada definiran za zemlje bivše Jugoslavije usmjeren je u hrvat-

19 Croatia – UNTAES, United Nations Peacekeeping Operations, United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium, *Recent Developments*, Prepared by the Department of Public Information, United Nations. This text was last updated effective 22 December 1997; http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/untaes_r.htm. Pristup ostvaren 06. 10. 2009.

20 „Committee for Conflict Transformation Support (CCTS) – Odbor za potporu transformacije konflikata – The Committee for Conflict Transformation Support was formed in 1992, operating until 1997 under the name of Coordinating Committee for Conflict Resolution Training in Europe. It was a response to a growing demand for conflict resolution training in the post-communist countries of East and Central Europe, and saw its project as being to multiply the number of trainers in the region“ (Clark, 2006., 3).

skom slučaju na, kako stoji u izvješću Clarka,²¹ „granično područje uz UN zaštitne zone – područje koje Hrvatska potražuje a iz kojeg je većina Hrvata protjerana ili izbjegla 1991. godine te je od 1992. godine pod upravom Republike Srpske Krajine“ (Clark, 2006., 4). *Nenasilno rješavanje sukoba* metoda je kojom se kompleksnost ratne realnosti Hrvatske i njezinih okupiranih područja implementira na lokalnim razinama od strane lokalnih nevladinih organizacija,²² a odbor kao što je Committee for Conflict Transformation Support (dalje u tekstu: CCTS) „izvana“ pokreće projekt potpore, s pretpostavkom da će biti primjer iz kojega se može mnogo toga važnoga „naučiti“. Prvobitni cilj *misije* Odbora formuliran u duhu nenasilnog rješavanja sukoba, određuje svoje djelovanje na lokalnim razinama zemalja bivše Jugoslavije sa svrhom da se stvori model koji će biti primjenjiv u Srednjoj i u Istočnoj Europi (Clarke, 2006., 5).

Stoga se s pravom postavlja pitanje: Do koje razine takve međunarodne inicijative mogu pomoći i do koje razine realno utječu na rješavanje ratnih sukoba, ili je to samo jedan od mnogih projekata koji opravdavanje postojanja svoje organizacije pronalaze u *intelektualnom renterijerstvu* na „slučajevima“²³ koji mogu postati „pozitivni primjeri prakse“. Novostvoreni *poligon strane ekspertne izvrsnosti* u ratnoj Hrvatskoj, koji se temelji na „potrebama“ lokalnih mirovnih skupina²⁴ kroz „prototipe modela izgradnje mira“²⁵ trebao je zadovoljiti tzv. „postkomunističku glad“ za „znanjem Zapada“. Upravo takva umjetno

21 Howard Clark, dugogodišnji djelatnik CCTS-a i tajnik od 1992. do 1997. godine.

22 Kao što je npr. osječka nevladina organizacija – Centar za mir, ljudska prava i nenasilje; iz Zagreba – Anti-ratna kampanja, i dr.

23 „Case Study: Complementarity and peacebuilding from below in Eastern Slavonia, Croatia, 1995-1998“, Centre for Conflict Resolution, Department of Peace Studies, University of Bradford, West Yorkshire, UK, www.brad.ac.uk/acad/confres/dislearn/indey.html. Pristup ostvaren: 12. 10. 2009.

24 „Eastern Slavonija/Danube Region: covered by the Centre for Peace, Non-violence and Human Rights; Serbian Community of Slavonia and Baranja; Association for Peace and Human Rights-Baranja; Centre for Peace, Legal Aid and Psychological Assistance (Vukovar, Ilok, Osijek (2), Bilje).“ U: America's Development Foundation – Assisting the International Development of Democracy, Final Report-Return and Reintegration of Population, USAID/CORATIA, Cooperative Agreement No. EUR-A-00-94-00064-00, Submitted by: America's Development Foundation, August 30, 2000.

25 Kao što je onaj u Pakracu (projekt obnove etnički podvojenog društva zapadne Slavonije), gdje je CCCRTE osigurao istraživanje Nicka Wilsona upravo tog primjera pozitivne prakse (Clark, 2006., 6).

stvorena²⁶ „glad za novostečenim znanjem Zapada“ koja se rješavala organiziranjem niza radionica i predavanja o aktualnim temama i lokalnim problemima²⁷ vezanim uz nenasilno rješavanje sukoba, profilirala je nakon određene vremena *međunarodne poduzetnike mirnog rješavanja sukoba*. Međunarodni *poduzetnici* i UN-ove organizacije (UNPROFOR, OSCE) neosjetljivi i nesvjesni kulturne specifičnosti i povijesne uvjetovanosti konteksta ratnog sukoba u Hrvatskoj nisu mogli bitno utjecati na društvene procese, koji su u podlozi imali individualne psihološke impulse prožete dubokom boli, patnjom i stradanjima cjelokupnog stanovništva hrvatskih ratom okupiranih i slobodnih područja. Preformuliranjem primarno zacrtanih „mirovnjačkih“ ciljeva u razdoblju mirne reintegracije Hrvatskoga Podunavlja bitno se ne mijenjaju njihov utjecaj i učinak, koji su trebali ostvariti preko lokalnih mirovnih organizacija, a daljnje financiranje od strane međunarodnih institucija i organizacija postaje upitno ili u najboljem slučaju uvjetno.

Naime, postavlja se pitanje kako je moguće procijeniti i ocijeniti aktivnosti provedene na mirnom rješavanju sukoba kada je takva potpora projekt znatno složeniji od raspodjele humanitarne pomoći. Koordinacija takvih aktivnosti potpore na europskoj razini, kao mnogo puta prije, tako i u slučaju Hrvatske, pokazala se neučinkovitom. Intelektualno lamentiranje i beskrajne rasprave o terminološkom okviru mirnog *rješavanja sukoba* nasuprot *transformaciji sukoba* upozorava samo na činjenicu do koje mjere je angažman međunarodnih organizacija kao što je CCCRTE nov oblik anglosaksonskog neoliberalnog intelektualnog kolonijalizma koji profitira na specifičnosti lokalnih „etničkih sukoba“ postkomunističkih zemalja bivše Jugoslavije.²⁸ Rad i djelovanje organizacije kao što je

26 Potpora CCCRTE-a kao i mnogih drugih međunarodnih organizacija za pružanje potpore za nenasilno rješavanje sukoba, mir i ljudska prava; osim preko intelektualnih usluga, pomagali su i novčano. Vidi izvješće Howarda Clarka: *The Evolution of the Committee for Conflict Transformation Support, 1992-2006*, 2006.

27 Table 1: Number of Clients Served by NGOs per Year – CPLA Vukovar: 1998 - 875 clients; 1999 – 1657 clients; 2000 – 613 clients. U: America's Development Foundation – Assisting the International Development of Democracy, Final Report-Return and Reintegration of Population, USAID/CORATIA, Cooperative Agreement No. EUR-A-00-94-00064-00, Submitted by: America's Development Foundation, August 30, 2000.

28 „There is not necessarily any incompatibility between the terms conflict transformation and conflict resolution – transforming a conflict is the ideal form of resolution. However, the terms tend to have different associations: „transformation“ suggests addressing root causes, including issues of power, justice and long-term structural change, while „resolution“ is likely to be linked more with looking for an agreement between conflicting parties“ (Clark, 2006., 13-14).

CCCRTE zorno pokazuje da je njezin konačni cilj stvaranje *novog proizvoda* a ne transfer znanja. Proizvod novih spoznaja kao intelektualno vlasništvo na tržištu znanja svakako nalazi svoje mjesto u zemljama u kojima ima ratnih sukoba i u kojima se uvijek može ponovno „ostvariti“ dodana vrijednost intelektualnih usluga. Europska unija kao *neoliberalni projekt*²⁹ s promijenjenim gravitacijskim središtem individualnih i općih interesa kroz svoje *mirovne inicijative* u suradnji sa snagama UN-a dodatno su kao funkcionalni čimbenik *mirne reintegracije* povećali postojeće te pridonijeli nastanku novih problema u lokalnim multietničkim zajednicama. Sociološki teorijski okvir *neofunkcionalizma*³⁰ koji analizira integracijske procese unutar i izvan Europske unije nije u mogućnosti, barem ne u slučaju Hrvatske, sveobuhvatno prikazati tzv. *spill-over*³¹

29 „Neoliberalizam kao doktrina djeluje prvenstveno u interesu privatnog vlasništva i kapitala, a kao i ostale ideologije, često se predstavlja kao konačno stanje ili kraj povijesti prema kojemu se sva društva neizbježno kreću (Vidović i Panković, 2006., 35). „Takvo kritičko mišljenje uspona neoliberalizma među ostalima zastupaju Gerard Dumenil i Dominique Levy, prema kojima je neoliberalizacija neizbježno politički projekt, gdje se kao glavna pravila nameću zakoni tržišta“ (Vidaković i Panković, 2006., 42). „Neoliberalna životna laž, kao i nacionalna, polazi od pretpostavke da je moguće i dovoljno Europu integrirati gospodarstveno. Neka dalekosežnija društvena i politička integracija smatra se ne samo suvišnom nego čak i štetnom. Prema toj predodžbi Europa ne bi trebala biti ništa drugo doli veliki supermarket koji se vodi isključivo logikom kapitala. Pritom se, dakako, ne vidi da između neoliberalizacije i neonacionalizacije djeluje postojani odnos uvjeta: stvaranje europskog tržišta, europske monetarne unije i početak pravnoga poretka ukida upravo onu viziju supsidijarnosti koju je taj **europski projekt** legitimirao u nacionalnom motrištu ljudi te u mnogih izaziva nacionalističke obrambene reflekske. Razlog je tomu što je europsku modernizaciju prožela retorika globalne konkurentnosti“ (Beck i Grande, 2006., 39-40). Izvori o neoliberalizmu i EU: *The European Project: Dismantling Social Democracy, Globalising Neoliberalism* (Andy Storey, Centre for Development Studies, UCD; www.feasta.org/documents/democracy/storey.htm.); *Contradictions and Limits of Neoliberal European Governance – From Lisbon to Lisbon* (ed: Bastiaan van Apeldoorn, Jan Drahekoupil, Laura Horn; 2008, Palgrave Macmillan, Hampshire); *Europe's Neo-Liberal Challenge* (J. Bradford DeLong, www.project-syndicate.org/commentary/delong37); *Zašto Europa, a ne cijeli svijet?* (dr. Anđelko Milardović, Vjesnik, Četvrtak, 12. srpnja 2007., str. 29, www.vjesnik.hr). Pristup ostvaren: 10. 10. 2009.

30 „Osnovne postavke od kojih polazi teorija integracije jesu da različiti dijelovi stvaraju cjelinu i da se u tom novom, sastavljenom tijelu formiraju posebni odnosi međuovisnosti. To svakako posebno vrijedi za pokušaje da se teorijom funkcionalizma provede podjela na tzv. funkcionalna područja (društveno-ekonomskog razvoja) i na one neofunkcionalnog karaktera (ideološko-politička). Neofunkcionalistička škola ističe osobito svoj fenomenološki karakter i nastoji izbjegavati normativističke tvrdnje ili pak sistemska uopćavanja. Prema neofunkcionalistima, najbitnija je, s točke gledišta sudionika integracije, postizanje blagostanja, a zatim zajedničko rješavanje vanjske politike i obrane“ (Vukadinović, 2005., 61-68).

31 „Po njemu (Haas), središnji proces odvija se na ekonomskom polju, ali

efekt pozitivnih čimbenika mirne reintegracije (funkcionalna društvena integracija nacionalnih manjina: suživot, oprost, povjerenje), koji u tranzicijskom i integracijskom procesu određuju razvojnu putanju Hrvatske. Paradoksalno, umjesto pozitivnih čimbenika, mirna reintegracija kroz djelovanje međunarodnih institucija i organizacija producira *negativni spill-over* svih problema za koje isti drže da se hrvatska javnost mora „suočiti” (suočavanje s prošlošću; frustracija i ratne traume; kontinuirano preispitivanje i eksperimentiranje; pomirba i suživot; instant rješenja i izgradnja/transformacija mira). Naime, suvremene analize³² posebnosti nacionalnog razvoja Hrvatske u usporedbi s univerzalnim integracijskim tendencijama, kao karakteristične za cijelu europsku civilizaciju izdvajaju *elemente primarnih* i *sekundarnih* obilježja organizacije cjelokupnog društveno-gospodarskog života, koje spomenuta teorija ne može obuhvatiti, barem ne na razini politika koje su trebale osigurati *pozitivan spill-over* efekt europskog vrijednosnog sustava, u konkretnom primjeru mirne reintegracije poslijeratnog Hrvatskoga Podunavlja.

Sandra Cvikić
**Sociološki pristup
 u kritičkom preispitivanju društvenih
 posljedica „mirne
 reintegracije“ u
 Vukovaru**

SOCIOLOŠKI PRISTUP I DRUŠTVENE POSLJEDICE REINTEGRACIJE HRVATSKOGA PODUNAVLJA

Naime, problem integracije u suvremenoj znanosti na razini socioloških teorija razmatra se unutar teorija sustava i funkcionalnih analiza. U ukupnosti društvenog razvoja, čovjek svojim djelovanjem te usvojenim znanjima i vještinama nije u mogućnosti ostvariti vlastiti potencijal bez potpore i u suradnji sa svojim sunarodnjacima, što mu jedno „razvijeno društvo“ omogućuje posredstvom *podjele rada* (Smith, 2007.). Okvir uzajamnih društvenih odnosa sustava, prema Sergejevu, uvjetovan je neprekidnim procesom osobnog usavršavanja čovjeka kao i tehnološkim razvojem. Tako je on motivacijska snaga koju prema A. Smithu čine privatni interesi i ostvareni učinak rada pojedinca, što za posljedicu ima šire društveno značenje (Ser-

iza toga stoji, gotovo kao automatizam, prelazak ekonomske integracije u „političko društvo“. To bi se trebalo dogoditi putem djelovanja, odnosno „širenja logike sektorske integracije“. To *prelijevanje* integracije u sferu politike odvija se postepeno (...). U europskoj integraciji Haas kao glavne aktere integracije vidi nacionalnu elitu (biznis, sindikati, činovništvo i supranacionalnu elitu). Stajališta elita su osnova neofunkcionalizma. Neofunkcionalizam uvodi i termin *spill-over* (prelijevanje), a kako Haas integraciju doživljava kao proces, *spill-over* postaje ključan za ocjenu dinamike integracije“ (Vukadinović, 2005., 69-112).

32 Ivan Rogić (2000.), Petar Korunić (2006.), Marko Samardžija (2008.), Dimitrije Sergejev (2007.), Dragutin Pavličević (2007.), Dragutin Babić (2008.), Miljenko Brekalo (2009.).

gejev, 2007.). No, ako se za moderan začetak suvremene sustavne teorije i funkcionalne analize uzme predložak Parsonsova³³ *funkcionalizma*, moguće je zaključiti da kritika te teorije prije svega „izražava suviše statički pogled na organizaciju društva“ te, „podcjenjuje konflikte prisutne u životu svake zajednice“ (Sergejev, 2007., 16).

Stoga, poučeni rezultatima procesa *regionalizacije* Europske unije, koja sigurnosnim mehanizmom *politike međuregionalne suradnje* umanjuje mogućnost vojnih sukoba i stvara *zone mira*, međunarodna zajednica relevantnih dijonika³⁴ u nemogućnosti i nedostatku *novih* metoda rješavanja ratnih sukoba, poseže za nenasilnim pristupom tranzicijskog tipa mirne reintegracije istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Takav nenasilni pristup tranzicijskog tipa koji primjenjuje UNTAES sadržava *funkcionalne faze integracije* Hrvatskoga Podunavlja kroz: (a) demilitarizaciju koja je završena 20. lipnja 1996. godine, zatim (b) uspostavljenim tranzicijskim policijskim snagama 1. srpnja 1996. godine i u konačnici (c) provedbom uspješnih lokalnih i regionalnih izbora 13. i 14. travnja 1997. godine.³⁵ Kako bi se upozorilo na društvene posljedice tog procesa, *funkcionalni elementi* procesa mirne reintegracije mogu se grupirati u tri skupine: a) funkcionalni elementi (re)integracije; b) funkcionalni elementi dezintegracije, i c) funkcionalni elementi koegzistencije.

Potrebno je u samom početku analize društvenih posljedica mirne reintegracije utvrditi do koje su mjere njezini funkcionalni elementi implementirani (*re*)*integracijom odozdo* i/ili (*re*)*integracijom odozgo* kroz prihvaćene razvojne politike RH. (Re)integracija Hrvatskoga Podunavlja pristupom *odozgo* provedena je, kako je već rečeno, kroz demilitarizaciju područja i uspostavu tranzicijskih policijskih snaga zaključno s lokalnim i regionalnim izborima, što je ostvareno suradnjom UNTAES-a, hrvatskih prijelaznih vlasti i predstavnika lokalnih srpskih vlasti. Uspješnim se svakako može ocijeniti proces (re)integracije na razini *stvorenog zakonodavnog okvira*³⁶ u kojem lokalne

33 „Parsons tvrdi da društva imaju određene potrebe koje treba zadovoljiti kako bi društva opstala, a zadatak institucija jest zadovoljavanje tih potreba“ (Kumpes i Kumpes, 2008., 102-103).

34 EU, Vijeće Europe, UNPROFOR, OSCE, UNTAES i dr.

35 Croatia – UNTAES, United Nations Peacekeeping Operations, United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium, *Recent Developments*, Prepared by the Department of Public Information, United Nations. This text was last updated effective 22 December 1997; http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/untaes_r.htm. Pristup ostvaren: 06. 10. 2009.

36 Zakonodavni okvir čine: Erdutski sporazum (12. 11. 1995.); Izjava o pravima državnih službenika (16.-19. 12. 1996.); Zakon o konvalidaciji (22. 09.

hrvatske vlasti i administracija trebaju funkcionirati kroz postignute ugovore javnom nagodbom s predstavnicima lokalnih srpskih vlasti.³⁷ Obuhvatnim zakonodavnim okvirom osigurana su ustavna prava i obveze svih građana Hrvatskoga Podunavlja kao i jednakost pred zakonom. Također na međunarodnoj razini, Hrvatska se obvezuje sustavno i pravedno provoditi odrednice mirne reintegracije,³⁸ kao i na suradnju s Međunarodnim sudom za progon osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije od 1991.³⁹ Međutim, postavlja se pitanje: Do koje je mjere pritisak međunarodne zajednice, koji se nastavlja pod okriljem OSCE-a i njegovim „strogim nadzorom“ preuzetih obveza RH nakon završetka procesa mirne reintegracije, produbio probleme provedbe zacrtanih politika vezanih za pomirbu i suživot na lokalnoj razini. Kako ističu izvješća UNTAES-a i poslije OSCE-a, razdoblje Prijelazne uprave procesa mirne reintegracije obilježeno je najvećim dijelom nastojanjima međunarodne zajednice da na konstruktivan način

Sandra Cvikić
**Sociološki pristup
u kritičkom preispitivanju društvenih
posljedica „mirne
reintegracije“ u
Vukovaru**

1997.); Sporazum mirovinskog fonda o mirovinskim uslugama (29. 05. 1997.); Deklaracija o obrazovnim diplomama (11. 03. 1997.); Deklaracija o pravima nacionalnih manjina na obrazovanje (06. 08. 1997.); Zajednička izjava o reintegraciji u sustav zapošljavanja (11. 09. 1997.); Zajednička izjava o reintegraciji u sustav socijalne skrbi (11. 09. 1997.); Organizacija zajedničkog Vijeća općina (23. 05. 1997.); Deklaracija o uvjetima reintegracije pravosuđa (30. 09. 1997.), Sporazum o reintegraciji regionalnog zdravstvenog sustava (03. 12. 1997.), Ustav RH.

- 37 Vidi: Kujundžić i Dizdar (2000., 241) kao i Croatia – UNTAES, United Nations Peacekeeping Operations, United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium, *Recent Developments*, Prepared by the Department of Public Information, United Nations. This text was last updated effective 22 December 1997; http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/untaes_r.htm. Pristup ostvaren: 06. 10. 2009.
- 38 Vidi: Croatia – UNTAES, United Nations Peacekeeping Operations, United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium, *Recent Developments*, Prepared by the Department of Public Information, United Nations. This text was last updated effective 22 December 1997; http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/untaes_r.htm. Pristup ostvaren: 06. 10. 2009.
- 39 „Međunarodni tribunal za progon osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije od 1991. u Hrvatskoj se obično naziva Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju, odakle potječe i općenito prihvaćeni akronim MKSJ, što odgovara engleskom ICTY. Službeni naziv tog tijela Ujedinjenih naroda na engleskom jeziku glasi: *The International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*. Osim dominantnog engleskog, još je samo francuski službeni jezik u upotrebi pred MKSJ-om. Na njemu se sudište zove *Tribunal international chargé de poursuivre les personnes présumées responsables de violations graves du droit international humanitaire commises sur la territoire de l'ex-Yugoslavie depuis 1991*“ (Jonjić, 2009., 4-13).

stabilizira područje istočne Slavonije, Baranje i zapadnoga Srijema kroz reintegracijske okvire „novog“ multietničkog hrvatskog društva temeljenog na civilizacijskom vrijednosnom sustavu ljudskih prava i sloboda. Njihovim pomnim iščitavanjem moguće je utvrditi da postoji veliki raskorak u interpretiranju postignutih rezultata mirne reintegracije kroz zadane (re)integracijske okvire UNTAES-a. Naime, A. Rebić ističe da su danas izbjeglice mnogim državama i državniciima, njihovim vladama i vladinim dužnosnicima nametnute kao *a test of their commitment to human rights*. Zato proces mirne reintegracije u Hrvatskoj nije obilježen samo međunarodno nametnutim „pravilima igre“, nego također temeljnim ljudskim pravima koja mnoge danas visoko razvijene države svijeta i same grubo krše (Rogić i sur., 1995.). Na međunarodnoj razini projekt mirne reintegracije jedan je od velikih uspjeha UN-ovih snaga. No, on je sa stajališta građana hrvatske i srpske nacionalnosti doživljen posve drugačije i bio manje uspješan. Društvena (re)integracija regulirana formalnim pravilima prijelaznih vlasti, a koja se najvećim dijelom temelji na Erdutskom sporazumu, kao funkcionalni element uspješno osigurava integracijski okvir ustavnopravnog poretka Hrvatske. Međutim, na razini društvene interakcije složenog razvojnog procesa mirne reintegracije kao i specifičnog konteksta Hrvatskoga Podunavlja, društvena integracija regulirana neformalnim pravilima ponašanja odstupa od uobičajenih razvojnih dinamika lokalnih zajednica neopterećenih ratnom hipotezom.

Dinamika lokalnog konteksta mirne reintegracije, koja se očituje u uzorcima specifične socijalne integracije srpskih i hrvatskih „povratnika“, postaje *funkcionalni element koegzistencije* društva Hrvatskoga Podunavlja. Iz lokalnog srpskog tiska može se iščitati kako „nova hrvatska vlast“ u sklopu mirne reintegracije šalje poruku Srbima da nisu poželjni u Vukovaru „jer oni nas ne žele na svom teritoriju“.⁴⁰ Dihotomija nastala u društvenom kontekstu lokalnih zajednica kao što su vukovarske, zorno pokazuje da utjecaj mirne integracije kao i njezina provedba na funkcionalnoj razini prijelaznih vlasti (Kujundžić i Dizdar, 2000.) bitno određuju način na koji svoj svakodnevni život organiziraju posebice hrvatska i srpska zajednica. Prema tome, mirna reintegracija promatrana kroz funkcionalni pristup „odozgo“ na razini okvirnih elemenata upućuje na zaključak da su posljedice za lokalno hrvatsko i srpsko stanovništvo negativne jer u svojoj osnovi navedene zajednice *koegzistiraju* jedna uz drugu i nisu potpu-

no integrirane u zajednički društveni kontekst socijalne interakcije. Ako se, kako je prikazano u nastavku teksta, mirna reintegracija promatra kroz pristup „odozdo“, funkcionalni elementi (re)integracije dobivaju na svojoj kompleksnosti i razumijevanju.

Sandra Cvikić
**Sociološki pristup
u kritičkom preispitivanju društvenih
posljedica „mirne
reintegracije“ u
Vukovaru**

HRVATI I MIRNA REINTEGRACIJA

Budući da se do kraja 1994. godine na UNPA područja, koja su pod nadzorom pobunjenih Srba, nije organizirano vratio nijedan hrvatski prognanik, potrebno je u uvodnom dijelu istaknuti da se hrvatski prognanici „nalaze u međunarodnom i institucijskom vakuumu“ jer ih međunarodna zajednica „tretira kao interno raseljene osobe (internally displaced persons) i smatra ih unutarnjim problemom Republike Hrvatske“ (Rogić i sur., 1995., 46). Naime, međunarodna zajednica nema definiranih i predviđenih instrumenata da riješi prognanički problem ostvarivanja humanitarnih prava te ih hrvatski prognanici ostvaruju kroz *socioekonomsku integraciju* unutar Hrvatske. Interno političko rješavanje tog problema 1995. godine pod stalnim pritiskom međunarodne zajednice (za miroljubivo rješenje) dodatno otežava proces pripreme i planiranja povratka hrvatskih prognanika u okupirano Hrvatsko Podunavlje. Naime, okupirano Hrvatsko Podunavlje više od četiri godine drži prognano stanovništvo raseljeno diljem Hrvatske a prognanici se s vremenom adaptiraju i integriraju u krajevima u koje su smješteni uz potporu hrvatske države i međunarodnih humanitarnih institucija. Socijalna diferencijacija⁴¹ koja najjače utječe na status hrvatskog prognanika Vukovarca pokazuje dinamičnost njihove socijalne situacije, gdje se kroz stratifikaciju unutar svoje prognaničke skupine manifestiraju „novi“ uzorci društveno prihvatljivog ponašanja te problematika svojstvena socijalno *iskorijenjenim ljudima* (Pek, 2000.) Progonstvo kao stanje života i svijesti za vukovarsku populaciju znači proces adaptacije kroz konfrontaciju s „novim“ uvjetima organiziranog zajedničkog življenja, kao i pregrupiranje na razini međuljudskih odnosa, ideja i vjerovanja, u konačnici izgradnje „osjećaja novog sklada“ u sebi i oko sebe (Rogić i sur., 1995., 41). Višegodišnja skrb o prognanicima i izbjeglicama iscrpit će hrvatsku državu, a posljedica su „sve lošiji uvjeti smještaja i prehrane“ te sma-

41 „U nastojanju organiziranja normalnog života prognanici osjećaju kako nemaju ista prava kao i drugi građani Republike Hrvatske. Frustracije su bile sve očitije. Takozvani ‘vijetnamski sindrom’ postao je svakodnevnicom“ (Pek, 2000., 17).

njenje humanitarne materijalne i financijske pomoći (Rogić i sur., 1995., 59). U Hrvatskoj je vrlo visoka nezaposlenost, pa mnogi prognanici ne rade i primaju minimalne naknade. Takvi uvjeti uzrok su „prognaničkih frustracija, koje rezultiraju suicidima, agresivnošću, i drugim oblicima socijalne patologije ili trajnim migracijama u treće zemlje (mlađi i obrazovani)“ (Rogić i sur., 1995., 59). Prognanička slika stvarnosti upozorava na vrlo važnu pojavu koja odstupa od uobičajenih socioekonomskih modela integracije iskorijenjenih ljudi. Naime, skupine prognanika u organiziranom smještaju kroz takav institucionalizirani oblik pomoći stvaraju „nove“ uzorke ponašanja i socijalne integracije, kada „prognaništvo i izbjeglištvo postaju *stil života* i sve više prerastaju u zasebne *supkulture* hrvatskog društva“ (Rogić i sur., 1995., 60).

Vukovarska prognanička supkultura preživljavanja i adaptacije, koja *stil života* pretvara iz *privremene* u *sustavnu* značajku hrvatskoga društva, ostaje glavno *tehničko pitanje* sve do početka procesa mirne reintegracije Hrvatskoga Podunavlja. Stoga se s pravom postavlja pitanje: Do koje razine je primarno političko i razvojno pitanje *prognaništva kao stila života* zapravo pitanje sustava zbrinjavanja prognanika i izbjeglica te u kojoj mjeri je taj sustav u stanju stvoriti potencijal i financijsku potporu za organiziran povratak u okupirana područja pod upravom UNPROFOR-a. Za razliku od srpske populacije na području Hrvatskoga Podunavlja koja je dugo godina dobivala međunarodnu humanitarnu pomoć i bila obuhvaćena politikom sigurnosti i zaštite, proces mirne reintegracije prognanika koji se tim postupkom vraćaju u Vukovar paradoksalno prvi put ulaze pod zaštitu međunarodnopravnih institucija i instrumenata (Rogić i sur., 1995.). Povratak protjeranog stanovništva iz istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, prema istraživanju provedenom 1995. godine pred sam početak procesa mirne reintegracije, ističe da to treba biti „cjelovit skup postupaka.“⁴² Takva koncepcija je potencijal za djelotvorno reintegriranje prognanika i izbjeglica u Hrvatsko Podunavlje. Međutim, složenost samog procesa kao i nemogućnost da ga mjerodavne hrvatske vlasti učinkovito nadziru od samog početka upozorava na specifičnost problema vukovarske populacije.

Uz visoku razinu prognaničke nezaposlenosti, Vukovarci povratnici mirnom reintegracijom ulaze u utrku za radna mjesta zajedno s „domaćim“ Srbima preuzetim u državnim institucijama, kojima je još u prvoj fazi procesa tijekom pregovora između hrvatskih vlasti i UNTAES-a

dogovoreno zapošljavanje (Pek, 2000., Vrkić, 1997.). Dogovore i pregovore koji su se vodili tijekom mirne reintegracije Hrvatskoga Podunavlja, a odnose se na ostvarivanje svih prava koja proizlaze iz Ustava RH kao i na prava na socijalnu skrb, zdravstvenu zaštitu i mirovine za „domaće“ Srbe i povratnike, teško su prihvaćali vukovarski prognanici (Vrkić, 1997.). „Kupovina srpske milosti“⁴³ premda predstavlja „trenutačnu cijenu“ koja se uvijek može „politički naplatiti“, a ovdje se radilo o uspostavi hrvatskog suvereniteta i preuzimanju okupiranog teritorija,⁴⁴ ostavlja trajne posljedice na vukovarske prognanike.⁴⁵ U takvim društvenim uvjetima, pitanje oprosta⁴⁶ i pomirbe izdvaja se kao složena problematika koja upozorava na polarizaciju mišljenja dviju vukovarskih zajednica – hrvatske i srpske.⁴⁷ Nesnošljivost, koja još uvijek postoji, karakterizira i Hrvate i Srbe na psihosocijalnoj (socijalizacijski utjecaji u obitelji), društvenoj (naobrazba, materijalni status) i regionalnoj (zemljopisne i demografske odrednice koje neovisno o uključenosti u ratna zbivanja mogu utjecati na izraženost polarizacije) razini, što je integralni dio njihova kolektivnog identiteta personaliziranog Vukovarom.⁴⁸ Međutim, među onima koji nisu spremni oprostiti ipak

Sandra Cvikić
**Sociološki pristup
u kritičkom preispitivanju društvenih
posljedica „mirne
reintegracije“ u
Vukovaru**

- 43 „Srbima bismo morali dati naš novac, a oni bi i dalje zadržali svoju vlast. Nije li to čudno, spremni su uzeti novac države koju ne priznaju. Možda je to i dobar znak. Uzimaju li novac, imaju cijenu, tada postoji mogućnost da ih se i kupi, jer sve što ima cijenu, može se kad tad kupiti“ (Vrkić, 1997., 112).
- 44 „Za vrijeme cijele misije reintegracije ispred sebe sam imao uglavnom tvrdoglave i nerazumne Srbe, a iza leđa s pravom nezadovoljne Hrvate prognanike koji su bili pri kraju strpljenja“ (Vrkić, 1997., 109).
- 45 Za takvo stajalište vidi: Vrkić (1997., 132). Vidi također: *Zakon o općem oprost* kao i *Program uspostave povjerenja, ubrzanog povratka i normalizacije života na ratom stradalim područjima Republike Hrvatske* (Pek, 2000., 147).
- 46 Temeljem istraživanja provedenog u sklopu Projekta *hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira* problemu oprosta se u ovom radu pristupa na sljedeći način: „Problem oprost i pomirbe pristupili smo kao složenoj psihosocijalnoj pojavi čiji su korijeni duboki i nisu uvjetovani te neposrednim povijesnim zbivanjima. Rat u tom smislu valja shvatiti kao posljedicu ranijih uzročnika budućih polarizacija, ali svakako ne i jedino izvorište iz kojeg aktualna nesnošljivost crpi snagu“ (Mir u Hrvatskoj – rezultati istraživanja, Projekt hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira, Zagreb-Split, 2001., 14).
- 47 Istraživanje provedeno u okviru Projekta *hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira* ukazuje na sljedeće: „Više od polovice građana tako drži da se ono što je učinjeno u proteklom ratu nikako ne može oprostiti. Otprilike istom učestalosti (55%) su građani pristali uz mišljenje kako do prave pomirbe nikad neće doći“ (Mir u Hrvatskoj – rezultati istraživanja, Projekt hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira, Zagreb-Split, 2001., 19).
- 48 Mir u Hrvatskoj – rezultati istraživanja, Projekt hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira, Zagreb-Split, 2001.

postoji spremnost na suživot, što potvrđuje istraživanje hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira. Stoga politika povratka vukovarskih prognanika u biti sadržava duboko usađene moralne pretpostavke⁴⁹ koje su na tragu započetog procesa mirne reintegracije, a pretpostavljaju visoku razinu čovječnosti *pobjednika*⁵⁰ koji se stavlja iznad onoga koji uživa u tragediji gubitnika i kao pobjednik „pruža ruku, nudi nadu i daje šansu“ i ne „likuje u junaštvu svoga naroda, a uživa u tuđoj nesreći“ (Vrkić, 1997., 153). Prihvaćanje novonastale realnosti (Pek, 2000.), uvjeta povratka za vukovarske prognanike, dodatni je izazov.⁵¹ Mirna reintegracija uvjetovala je i tražila od hrvatske Vlade provedbu politika koje su pogodovala „reintegraciji“ Srba, a središte političke moći u Zagrebu nije legitimiziralo stabilniju prerazdiobu društvene moći prognanika kao političkih aktera u procesu koji treba osigurati socijalnu akciju organiziranog povratka u Hrvatsko Podunavlje.⁵² Odgovornost službenog Zagreba za regionalno kontroliran proces mirne reintegracije pretvara se u specifičan oblik pritiska pojačan emocionalnim nabojem prognaničke populacije (Pek, 2000., Rogić i sur., 1995., Vrkić, 1997.).

Naime, prognanici se u dugogodišnjem iščekivanju povratka u svoje domove pretvaraju u *sindikaliziranu skupinu* koja nema izgrađen potencijal da učinkovito prebrodi *humanitarni model života*. (Rogić i sur., 1995.) Društvena moć prognaničke populacije funkcionirala je na razini *legitimizacijske skupine* koja u savezništvu s vodećim hrvatskim političkim elitama osigurava ostvarivanje prognaničkih prava te se u konačnici ne osamostaljuje kao zasebna politička osobnost (Pek, 2000.). Zbog toga se prognanici kao društvena skupina nalaze na marginama odlučivanja i redistribucije društvene moći⁵³ gdje u obliku „nelegitimne vlasti“ ta skupina posuđuje „pojedininim akterima poretka svoja legitimacijska svojstva“ (Rogić i sur., 1995.).

49 Vidi: Mir u Hrvatskoj – rezultati istraživanja, Projekt hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira, Zagreb-Split, 2001., 26-31.

50 Vidi: Mir u Hrvatskoj – rezultati istraživanja, Projekt hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira, Zagreb-Split, 2001., 32.

51 Za razmatranje izazova povratka vidi: Mir u Hrvatskoj – rezultati istraživanja, Projekt hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira, Zagreb-Split, 2001.

52 Za organizirani i kontrolirani proces povratka vidi: Mir u Hrvatskoj – rezultati istraživanja, Projekt hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira, Zagreb-Split, 2001.

53 Tome svjedoči i društvena polarizacija koja umjesto da stišava i uklanja sukobe, dodatno ih produbljuje i ističe. Vidi: Mir u Hrvatskoj – rezultati istraživanja, Projekt hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira, Zagreb-Split, 2001.

Slika 1.

Prva hrvatska zastava u
mimoreintegracijskom
Vukovaru. Zastavu postavili:
Marko Baketa, Tomislav
Čorak i Boris Bajrak (snimak:
Boris Bajrak, dokumentacija
Gradskoga poglavarstva
Vukovara)

Takav formalni postupak *indirektne* legitimacije društvene moći, prognanička populacija za vrijeme mirne reintegracije svoj utjecaj stavlja u funkciju zagrebačke političke elite i njihovih ciljeva, a ne odvojeno kao samostalni čimbenik i partner u procesu organiziranog povratka na okupirana područja.

Stoga kao posljedica ne iznenađuje fenomen *podaničkog odnosa* prema centralnim političkim vladajućim elitama u Zagrebu, koji kroz politike pomoći i potpore *područjima od posebne državne skrbi*⁵⁴ razvijaju strategiju povratka, društveno-ekonomskih poticaja i nadasve političke kontrole. Skučenost, ograničenost i ovisnost o zagrebačkim političkim ciljevima⁵⁵ nakon mirne reintegracije povratničko-prognanička politička elita ima karakteristike *marginaliziranog društvenog aktera* na hrvatskoj suvremenoj sceni, čiji su upravljački kapaciteti, vještine i znanja u funkciji institucionaliziranog oblika lokalne vladavine bez vlastite kontrole nad razvojnim procesima. Vukovarska prognanička populacija koja je bila raseljena po različitim

54 Vidi: Zakon o područjima posebne državne skrbi (NN, br. 44/96, 57/96, 124/97, 78/99, 73/00, 87/00, 127/00, 94/01, 88/02, 26/03 – pročišćeni tekst, 42/05, 90/05 i 86/08) i Zakon o obnovi i razvoju grada Vukovara (Pročišćeni tekst: NN 40/2001, 90/2005, 80/2008, 38/2009).

55 Vidi Program aktivnosti Zajednice povratnika Hrvatske za 2000. godinu (Pek, 2000., 188).

krajevima u Hrvatskoj⁵⁶ zbog modela smještaja kao i zbog pojačanog osjećaja izgubljenosti, pod utjecajem posebne ratne povijesti oblikuje opću svijest povratnika. Svijest vukovarskih povratnika opterećena dugotrajnim progonstvom i procesom mirne reintegracije zato znatno otežava „(re)konstrukciju“ organizacijskih jedinica vukovarskog društva, gdje se preventivno ne kontroliraju i ne uklanjaju izvori dezintegracije prognaničkih skupina. Ne iznenaduje zato da se kao izravna posljedica dugog progonstva i procesa mirne reintegracije izdvaja ograničena sposobnost upravljačkih društveno-političkih i gospodarskih elita Vukovara da učinkovito upravljaju razvojem utemeljenim na strateškom konsenzusu i realnom programu⁵⁷ revitalizacije hrvatske periferije.⁵⁸ Naime, mirna reintegracija dodatno je radikalizirala naseljenički val prognanih Vukovaraca i opteretila ih problematikom koja je oslabila *razvojni imunitet* Vukovara te usporila akceleracijski zamašnjak društveno-gospodarske revitalizacije i obnove (Rogić i sur., 1995., 93). „Zadah“ mirne reintegracije imao je u pozadini političku realnost, gdje je mir diktirao uvjete, a suradnja sa Srbima bila je nužna pretpostavka budućeg suživota.⁵⁹ „Politički Bleiburg“⁶⁰ koji vukovarski povratnici proživljavaju tijekom mirne reintegracije duboko je obilježio njihov povratak, a Erdutski sporazum kao „nužno zlo“ ostavlja duboke posljedice na hrvatsko-srpske odnose kao i politički život grada Vukovara.⁶¹

Naime, glavni razvojni akteri vukovarskog društva – vukovarske *političke* i *gospodarske elite* – kroz aktivne nacionalne politike obnove i razvoja zapravo dugoročno zamjenjuju jedan tip progonstva – ratnog – teritorijalnim i socijalnim progonstvom – koje je sada namijenjeno *području od posebne državne skrbi*. „Konstrukcije“ identiteta prognaničke vukovarske populacije koje se unutar „normal-

56 Za postotak prognaničke vukovarske populacije po županijama vidi: Rogić i sur. (1995., 90).

57 Vidi: Program sufinanciranja gospodarskih projekata u Gradu Vukovaru, Fond za obnovu i razvoj Grada Vukovara, 12. travnja 2005. godine, temeljem točke 3.2. Plana i Programa obnove i razvoja Grada Vukovara za 2005/2006. godinu.

58 „(...) prognanici su glavni razvojni akter hrvatske periferije. Bez njih kao posebnog razvojnog aktera, revitalizaciju periferije jedva da je moguće i predočiti“ (Rogić i sur., 1995., 207).

59 „Istina je da nije lako ovdje naći Srbe koji su razmišljali o dolasku Hrvatske na isti nači kao i mi, ali mir nam je diktirao uvjete. U područje nismo mogli ulaziti bez suradnje sa Srbima“ (Vrkić, 1997., 184).

60 Vidi: Vrkić (1997., 181).

61 „Naravno, nismo se mogli izvući iz obveza koje su nas nakon ovog Sporazuma udarale po glavi, jer mnogo toga u Sporazumu za nas nije bilo povoljno, ali zaboravljaju se uvjeti u kojima je potpisan“ (Vrkić, 1997., 193).

noć“ društveno prihvatljivog uzorka ponašanja pojavljuju kao *invalidni modaliteti* – politički, psihološki i funkcionalni – ne nalaze svoju modifikaciju u novom socijetalnom poretku „reintegriranog“ Vukovara. Naime, *funkcionalne kompetencije* legitimno odabrane političke elite i lokalne samouprave Vukovara u osnovi ne razvijaju strateško planiranje napretka i oblikovanje „nove“ društvene zbiljnosti, nego razvijaju „vrstu parazitske svijesti koja jednostavno drži državu dužnom brinuti se o svemu i svačemu“ u povratničkom životu (kao što je to bio prognanički život prije mirne reintegracije) (Rogić i sur., 1995., 119). Ako se mjerodavnim uzme procjena samih prognanika o učinkovitosti pružene državne skrbi i pomoći, gdje je ocijenjeno da je sustav zbrinjavanja bio neprimjeren (pravna pomoć, informiranje, psihička pomoć, materijalna potpora itd.), a država nije bila u stanju točno definirati tko su prognanici (kao subjekt) uopće, onda je posve opravdano tvrditi da je njihova transformacija – prognanika u povratnika – uvelike obilježena ovisnošću o *državnoj milosti*. Međutim, glavna razlika između statusa prognanika i povratnika nakon mirne reintegracije nalazi se u činjenici da se sada *ovisnost* pretvara u *reenterijerstvo* izdašne državne skrbi. Upravo je takva vrsta reenterijerstva sada paradoksalno legitimizirana kroz nacionalne politike i fondove potpore obnovi i revitalizaciji područja od posebne državne skrbi kao što je vukovarsko, s time što je za vrijeme Domovinskog rata država *održavala* socijalni mir, a sada ga *kupuje*. Vidljivo je da je proces autonomnog oblikovanja vukovarskog prognaničkog identiteta bio izvan dosega redukcija formalnog poretka te kao takav nije dovoljno ojačao i formirao se u ravnopravne i samostojeće kompetentne i odgovorne razvojne strukture hrvatske periferije. Mirna reintegracija, nažalost, taj proces izgradnje glavnih identitetskih predložaka nije preusmjerila od samoidentifikacije *prognanika žrtve* u *aktivnog hrvatskog građanina* koji je uspješno (re)integriran u suvremeno hrvatsko društvo.

Napose, ona dezintegrirajuće djeluje na hrvatsku zajednicu Vukovara jer povratnike tretira kao društvenu poteškoću i nedaću, gospodarski i normativno prilagođenu za političko „torbarenje sućuti“, u vladinim institucijama potpuno lišene organske društvene povezanosti i samorganiziranosti (Rogić i sur., 1995., 127). Pod utjecajem novih barbarizirajućih društvenih odnosa u okrilju neoliberalne hrvatske gospodarske demokracije i poduzetničke rekonstrukcije sposobnosti i inicijativa, mirna reintegracija dodatno radikalizira prerazdiobu ratnih posljedica. Prerazdioba nije društveno socijalno pravedna, jer prognanička homogenizacija kao supkultura *narodnjačkog* tipa sada

Sandra Cvikić
**Sociološki pristup
u kritičkom preispitivanju društvenih
posljedica „mirne
reintegracije“ u
Vukovaru**

na razini individualnih političkih/materijalnih/društvenih interesa vukovarskih povratnika kroz nacionalne politike obnove i povratka⁶² pogoduje razvoju politički *interesno obojenih* društvenih skupina vlasti. Ranjiva vukovarska povratnička populacija uhvaćena u *unutrašnju mrežu kolonizacije*, kojom se parazitski hrane lokalne upravljačke strukture – zlorabi se moralno, finansijski i razvojno, jer su uzorci i model nacionalne pomirbe, suživota i razvoja naposljetku doveli do političke apstinencije hrvatskog nacionalnog razdora i mržnje.⁶³

SRBI I MIRNA REINTEGRACIJA

Mirna reintegracija i povratak prognanika i izbjeglica u Vukovar za srpsku je zajednicu razdoblje u kojem oni još uvijek smatraju da je hrvatsko i nesrpsko stanovništvo regije „izbjeglo“⁶⁴ a nije protjerano najvećim dijelom iz svojih domova. Novonastala situacija upućuje na činjenicu da je društvena integracija Srba u formalno-pravni i zakonodavni okvir Republike Hrvatske bila nezamisliva⁶⁵ za lokalno stanovništvo koje ne percipira hrvatsku vlast i državu kao svoju.⁶⁶ Iskazuju se otpor i protivljenje društvenoj integraciji u socijalni kontekst hrvatskoga društva i zahtjeva se osiguranje prava i sloboda srpskoj nacionalnoj manjini kao залог mira na području istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Istodobno srpski nacionalni identitetski varijetet⁶⁷ kao lokalni uzorak društvenog po-

62 „Najvažniji zakonski dokumenti jesu: (1) Zakon o statusu prognanika i izbjeglica; (2) Uredba o Uredu za prognanike i izbjeglice; (3) Zakon o financiranju obnove te o područjima na kojima će se primjenjivati poticajne mjere; (4) Zakon o kreditiranju obnove ratom oštećenih i razrušenih stambenih i gospodarskih objekata; (5) Carinski zakon; (6) Zakon o porezu na promet proizvoda i usluga; (7) Zakon o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo; (8) Zakon o osiguranju sredstava, ostvarivanju prava i načina isplate minimalnih plaća i naknada oštećenih fizičkim i pravnim osobama; (9) Zakon o porezu na dobit; (10) Odluka o plaćanju posebne pristojbe na uvezenu robu; (11) Uredba o prostornom uređenju ratom zahvaćenog područja RH; (12) Konceptija obnove Republike Hrvatske; (13) Prijedlog integralnog koncepta reforme u području stanovanja; (14) Međunarodni ugovori i konvencije“ (Rogić i sur., 1995., 173).

63 Mir u Hrvatskoj – rezultati istraživanja, Projekt hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira, Zagreb-Split, 2001.

64 Za srpska stajališta vidi: Panković (2006.).

65 Za stajališta o srpskoj integraciji u sustav RH vidi članak u: NAŠA BORBA, 22. 03. 1996., Dnevnik, Razgovori Olbrajt –Milanović o Erdutskom sporazumu – Srbi u Vukovaru vređali Medlin Olbrajt.

66 NAŠA BORBA, Dnevnik, 29. 07. 1996. Deset hiljada Srba na mitingu „Za pravedni mir“ – „Nećemo prihvatiti hrvatsku vlast“, Autor: Vukovar, Beta.

67 Za srpski nacionalni identitetski varijetet vidi: Vrkić (1997., 152) i Kujundžić i Dizdar (2000., 246).

našanja pod utjecajem šireg ali i užeg konteksta socijalne integracije hrvatskoga društva karakterizira dinamičku i razvojnu pojavu *dezintegracije*. Nova neformalna pravila ponašanja usvajaju se kako bi se očuvao nacionalni integritet,⁶⁸ a društveni odnosi interakcije svode se u okvire *samosegregacije*⁶⁹ jer to predložak velikosrpskog nacionalnog programa zahtijeva.⁷⁰ Mitologija *ugroženosti* (Antić, 2007.) i simbolika *pačeničkog „nebeskog naroda“* duboko je usađena u srpsku zajednicu⁷¹ koja je amputacijom od matične srpske države kroz proces mirne reintegracije nemoćna prihvatiti svu realnost posljedica rata (Sekulić, 2000.), „oslobođenja“, „samoprovane krajinske državnosti“ i „novog“ manjinskog identiteta u Hrvatskoj. Neoliberalni *spill-over efekt* srpske renacionalizacije u Hrvatskoj na funkcionalnoj razini homogenizirane srpske zajednice nakon uspješno probuđenog *srpstva* kroz *balvan revoluciju* i *krajinsku državnost* nesposobna je ostvariti povrat u novonastalo geopolitičko preuređenje hrvatske državne stvarnosti.

Naime, proces mirne reintegracije ponovno stvara stanje straha (Kujundžić i Dizdar, 2000.) od neizvjesne budućnosti kao nacionalne manjine sada nasuprot već uništenoj perspektivi života u vlastitoj, snažnoj krajinskoj državi za koju se veliki dio hrvatskih Srba bio odlučio 1991. godine (Antić, 2007.). Opterećeni hipotekom rata kao i četverogodišnjim kontinuiranim osiromašivanjem tijekom krajinske vlasti, „stid zbog zločina“ nije spriječio da se „za to vreme iz Vukovara i okolnih bogatih sela sistematski i u etapama“ odnosi „sve što se moglo unovčiti,“ a društvena razina integracije srpske zajednice u takvim ekstremnim uvjetima generira formalna i neformalna pravila ponašanja⁷² u sklopu kojih se stvaraju socijalni uzorci divergentnih značajki i negativnih moralnih vrijednosti⁷³

68 Za srpski nacionalni integritet vidi: Vrkić (1997., 150) i Kujundžić i Dizdar (2000., 248-249).

69 O samosegregaciji i rezidencijalnoj segregaciji vidi: Antić (2007., 231-232).

70 Memorandum grupe akademika Srpske akademije nauka i umetnosti o aktualnim društvenim pitanjima u našoj zemlji, MEMORANDUM SANU, Naše teme, 39/2989., 1-2 iz 1986. godine.

71 Vidi mišljenje akademika Gojka Nikoliša u: NAŠA BORBA, subota – nedjelja, 26. – 27. decembar 1992. godine, str. 10-11., *Intervju: „Gospodo, sačuvajte vašu pljuvačku – Akademik Gojko Nikoliš“*, Autor: Frano Cetinić.

72 Vidi članak u: NAŠA BORBA, petak, 20. 06. 2007., REPORTERI „NAŠE BORBE“ U VUKOVARU, *Sve je postalo svejedno*; Autori: Petar Petrović, Mihal Ramač.

73 Vidi članak u: VREME, 12. april 1997., *Vukovar, Kraj jedne priče*, Autor: Dejan Anastasijević.

(Anastasijević, 1997.). Dinamika odnosa vukovarske srpske zajednice⁷⁴ takvih konkretnih društvenih načina ponašanja tijekom mirne reintegracije, iako promijenjena unutar šireg konteksta „novog“ upravnopravnog sustava RH, na razini uže lokalne socijalne integracije vukovarskog društva i srpskih političkih elita ne pokazuje pozitivne pomake.⁷⁵ Društvena adaptiranost srpske zajednice na novonastalu zbilju najvećim dijelom karakterizira potpuno negiranje uzroka rata⁷⁶ i trenutačnog stanja, kao i nemogućnost suočavanja sa životom i posljedicama „krajinske vlasti“. ⁷⁷ Kompletna degradacija i raspadanje *društvenog kapitala*⁷⁸ vukovarske srpske zajednice pod privremenom UNTAES-ovom⁷⁹ tranzicijskom upravom ne pokazuje potencijal za realno integriranje u hrvatsko društvo,⁸⁰ nego se pretvara u neoliberalni projekt razvijenog *potrošačkog* mentaliteta i *gastarbajterskog*⁸¹ karaktera kako bi se sustav „maćehe“ Hrvatske što bolje iskoristio. Pojava *reenterijerstva*

74 Vidi članak u: NAŠA BORBA, petak, 20. 06. 2007., REPORTERI „NAŠE BORBE“ U VUKOVARU, *Sve je postalo svejedno*; Autori: Petar Petrović, Mihal Ramač.

75 Vidi članak u: VREME, 12. april 1997., *Vukovar, Kraj jedne priče*, Autor: Dejan Anastasijević.

76 Vidi članak u: NAŠA BORBA, petak, 20. 06. 2007., REPORTERI „NAŠE BORBE“ U VUKOVARU, *Sve je postalo svejedno*; Autori: Petar Petrović, Mihal Ramač.

77 „Činjenica je da su se ‘krajiški’ Srbi ponašali ‘predmoderno’ prihvaćajući niski životni standard visoke kvalitete“ (Antić, 2007., 236).

78 Vidi članak u: NAŠA BORBA, petak, 20. 06. 2007., REPORTERI „NAŠE BORBE“ U VUKOVARU, *Sve je postalo svejedno*; Autori: Petar Petrović, Mihal Ramač.

79 „Od UNPROFOR-a su Vukovarčani, kao i ostali Krajšnici, očekivali da im sačuva Krajinu. Od UNTAES-a ne očekuju ništa, jer je on privremen.“ u: NAŠA BORBA, petak, 20. 06. 2007., REPORTERI „NAŠE BORBE“ U VUKOVARU, *Sve je postalo svejedno*; Autori: Petar Petrović, Mihal Ramač.

80 Vidi članak u: NAŠA BORBA, petak, 20. 06. 2007., REPORTERI „NAŠE BORBE“ U VUKOVARU, *Sve je postalo svejedno*; Autori: Petar Petrović, Mihal Ramač. Međutim I. Vrkić u svojoj knjizi navodi: „Nakratko se sastajem sa Stanimirovićem i pitam ga je li slušao govor predsjednika Tuđmana u Osijeku. Odgovara potvrdno i dodaje da će svi Srbi na predsjedničkim izborima glasovati za njega“ (Vrkić, 1997., 342). Službeni rezultati lokalnih izbora u Vukovaru za vrijeme mirne reintegracije prema UNTAES-ovu izvoru podataka jesu: za predstavnike općina kandidati HDZ-a dobili su 15.590 glasova, a kandidati SDSS-a 13.494. Kujundžić i Dizdar navode (2000.): „12. travnja 1997. godine – U Vukovaru i Hrvatskom Podunavlju izbori su održani 13. i 14. travnja (u Vukovaru je HDZ osvojio 43% glasova, Hrvatska neovisna lista Tomislava Merčepa 14%, a 43% glasova pripalo je SDSS-u).“

81 Vidi članak u: NAŠA BORBA, petak, 20. 06. 2007., REPORTERI „NAŠE BORBE“ U VUKOVARU, *Sve je postalo svejedno*; Autori: Petar Petrović, Mihal Ramač. Također vidi: PISMO HRVATSKE VLADE VIJEĆU SIGURNOSTI O DOVRŠENJU MIRNE REINTEGRACIJE, www.zvo.hr/files/pismo_namere.doc. Pristup ostvaren: 15. 10. 2009.

hrvatskog sustava (zdravstva, socijalne skrbi, mirovinskog sustava, školstva, i dr.) nastao na temelju dogovorenih sporazuma, ugovora, zakona i propisa hrvatskih vlasti i predstavnika srpske nacionalne manjine izravna je posljedica mirne reintegracije Hrvatskoga Podunavlja (Vrkić, 1997.). Stoga integracija srpske nacionalne manjine⁸² u hrvatsko društvo nakon njezina završetka nije ostvarena, a to je vidljivo i iz „Izvještaja o radu SDSS-a za period 2001. – 2005. god.“. Naime, srpska zajednica *koegzistira* unatoč zakonima koji na načelu „pozitivne diskriminacije“ osiguravaju sva građanska i ljudska prava nacionalnim manjinama u Republici Hrvatskoj, a personalnu autonomiju Srba⁸³ zato treba osigurati kroz strategiju „opstanka“ srpske zajednice, kako to tvrdi zastupnik srpske nacionalne manjine u Saboru Milorad Pupovac.⁸⁴ Vidljivo je iz toga da širi kontekst socijalne integracije hrvatskog modernog društva nakon mirne reintegracije upozorava na *društvenu adaptiranost*⁸⁵ srpske zajednice, koja na razini varijeteta lokalnih uzoraka ponašanja, kao što je vukovarsko, *koegzistira* s hrvatskim, a razvojna putanja *društvene interakcije* odstupa znatno od one koja je ostvarena na simboličkoj razini političke reprezentacije lokalne samouprave i regionalne uprave.⁸⁶ Naime, „spas“ se traži u „konsolidaciji“ srpske zajednice u Hrvatskoj⁸⁷ premda, kako ističe predsjednik Upravnog odbora Srpskog demokratskog foruma Veljko Džakula, još nije

- 82 Vidi intervju s Antunom Vujićem, članom SDP-a, „Vrijeme je za hrvatsko-srpsko pomirenje“, u: IDENTITET, broj 7, februar 1997. godine u Povijest Identiteta od broja 1 do 99; IDENTITET, br. 100, srpanj-jul 2006., 14-25; Priredili: Igor Palija, Dragan Petković.
- 83 Međutim, potrebno je istaknuti da je još 1992. godine srpski akademik Gojko Nikoliš definirao kakva uloga i položaj srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj trebaju biti – vidi članak Frana Cetinića u NAŠA BORBA (1992., 10-11).
- 84 Vidi: Povijest Identiteta od broja 1 do 99; IDENTITET, br. 100, srpanj-jul 2006., 14-25; Priredili: Igor Palija, Dragan Petković. Također vidi: Tomac (1992., 142-143).
- 85 Međutim, definiranjem razvojnog programa političkih stranaka kao i društvenih organizacija, srpska zajednica i dalje kao cilj svojeg djelovanja i rada ističe „opstanak“ i „zaštitu“ pretpostavljajući da se „borba“ nastavlja premda sada novim „demokratskim“ sredstvima koja ipak u konačnici neće barem u skorijoj budućnosti dovesti do suradnje i integracije s većinskim hrvatskim narodom za boljitak svih, nego pretpostavlja još uvijek da su Srbi u Hrvatskoj ugroženi i neravnopravni (Antić, 2007., 236).
- 86 Vidi: *Izvješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu RH za 2007. godinu za potrebe nacionalnih manjina*, Ured za nacionalne manjina, Zagreb, srpnja 2008. godine.
- 87 Vidi: *Izvješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu RH za 2007. godinu za potrebe nacionalnih manjina*, Ured za nacionalne manjina, Zagreb, srpnja 2008. godine

zaživio program koji bi homogeniziranoj srpskoj zajednici u Hrvatskoj osigurao pluralističko djelovanje unutar hrvatskog društva neovisno o dnevnoj politici.⁸⁸ Iz retorike u kojoj se Džakula zauzima za razvojni put srpske zajednice kao nacionalne manjine u Hrvatskoj može se nazrijeti pozitivan model kojim bi se moglo ostvariti integriranje Srba u suvremene tokove hrvatskog društva neopterećenog manjinskom politikom manipuliranom od *manjinskih poduzetnika*. Međutim, vukovarske srpske društveno-političke elite političku apstinenciju svojega naroda i dalje stavljaju u funkciju osobnih interesa i proklamirane zaštite manjinskih prava te na taj način da bi opstali, *getoiziraju* srpsku zajednicu razvojem mehanizama *geto komunikacije*.⁸⁹ Naime, takav redukcionistički pristup davno formirane *srpske enklave* kao što je vukovarska stavlja srpski narod u položaj gdje on ne postaje integrativni dio vukovarskog društva (kao narod koji samostalno nadzire vlastitu kvalitetu života utemeljenu na zajedničkom stupnju obnove i revitalizacije).

UMJESTO ZAKLJUČKA

Proces mirne reintegracije kao projektna uspješnica međunarodne zajednice politička je i psihološka bomba na „hirošimski Vukovar“, koji se još uvijek oporavlja na razini sociokulturnog, političkog i građanskog kapitala (Vrkić, 1997., 222). Razina na kojoj današnje podijeljeno vukovarsko društvo djeluje (hrvatska zajednica vs. srpska zajednica) u sklopu mehanizama i institucija demokratskog sustava Hrvatske ima sljedeće karakteristike:⁹⁰

- relativno visoka razina dijeljenja aspiracija i problema u „zajednici“
- relativno pozitivna društvena adaptiranost na situacije
- relativno zadovoljavajuća razina stupnja zadovoljenosti osnovnih potreba

88 Vidi: IDENTITET, br. 100, srpanj-jul 2006., Priredili: Igor Palija, Dragan Petković; Intervju s Veljkom Džakulom, predsjednikom Upravnog odbora Srpskog demokratskog foruma; Autor: Goran Borković, str. 6.

89 IDENTITET, br. 100, srpanj-jul 2006., Priredili: Igor Palija, Dragan Petković; Intervju sa Veljkom Džakulom, predsjednikom Upravnog odbora Srpskog demokratskog foruma; Autor: Goran Borković, str. 6.

90 Prema Ognjenu Čaldaroviću u: Dimitrije Sergejev (ur.) (2007.), *Hrvatska i Europa. Korijeni integracije*. Zbornik radova, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb.

- relativno jednak osjećaj ugroženosti svih članova
- relativno jednaka realna ugroženost svih članova.⁹¹

Naime, vukovarski primjer negira ideje koje u novije vrijeme pokazuju da prostor više nije nužan integracijski element pojedinih ljudskih skupina, jer se sloboda manifestira upravo u negaciji prostorom nametnute integracije (Sergejev, 2007., 31). Kroz otuđenost urbanih međuljudskih odnosa društvenih zajednica i pojedinaca, nedostatak razvijenih „susjedskih odnosa“ ne predstavlja čimbenikom kvalitete integracije. Društvena kohezija Vukovara u okviru takvih pretpostavki upućuje na *suprotne* odnosno *divergentne* suvremene procese socijalne integracije kao posljedice mirne reintegracije koje karakterizira:

- teritorijaliziranost
- fragmentiranost pojedinačnih elemenata vezivanja – zajedničko podrijetlo, jezik, kultura, povijest
- segmentiranost, djelomičnost i specifičnost integracijskih procesa;
- fragmentiranost i parcijalnost prekograničnih i međunarodnih elemenata globalnih integracijskih odnosa
- izraženost kolektiviziranih nasuprot individualiziranim *simboličkim* integracijskim odnosima.

Vidljivo je iz navedenog *vukovarskog primjera* da su posljedice mirne reintegracije suprotne uobičajenim suvremenim karakteristikama socijalne integracije unutar kojih se koncepcija „odvajanja od teritorija“ prikazuje kao proces dekollektivizacije pojedinca od skupine kojoj pripada. Simboličke veze opstaju u kontekstu u kojem jesu bitni *domovina, religija, mjesto* kao i *identitetska obilježja* pojedinca koji su u vukovarskom društvu socijalno „reintegrirani“ na više razina. Funkcionalne razine integracije pojedinca pojavljuju se stoga u nizu fragmentiranih uloga, od kojih gotovo nijedna nije vezana za sve češće funkcioniranje suvremenog čovjeka kao „stanovnika svijeta“, nego je vidljiva unutar *klasičnih pojmova* teritorijalne društvene integracije. Kao relikv prošlosti i izravna posljedica mirne reintegracije ta pojava utječe na proces suvremene socijalne integracije i društvenu koheziju Vukovara u sklopu koje se pojedinac ne definira na razini funkcionalnosti, kompetentnosti, učinkovitosti i kredibiliteta.

Istodobno, u kontekstu *lokalnih varijabli* konfliktnih društvenih odnosa i interesnih skupina ljudi su u Vuko-

91 Vidi: Izvješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu RH za 2007. godinu za potrebe nacionalnih manjina, Ured za nacionalne manjina, Zagreb, srpnja 2008. godine, 153.

varu „podijeljeni“ od strane samih sebe ili drugih na različite socijalne kategorije (kulturne, socijalne, političke, gospodarske) i kao takve ih je moguće prepoznati u konkretnim društvenim presjecima mirne reintegracije Hrvatskoga Podunavlja predstavljanim u ovom radu (Sergejev, 2007., 34). Klijentelistički socijalni odnosi kroz reducirane oblike socijalne interakcije građana Vukovara uvjetovani su afirmacijom hrvatskih i srpskih političkih elita koje onečišćuju sociopsihološki prostor i etnificiraju sve elemente socijalne strukture vukovarskoga društva deset godina poslije mirne reintegracije. Iako neka istraživanja⁹² upućuju na društvene elemente koji imaju potencijal za „(re)konstrukciju“ primarnih mreža socijalne interakcije Hrvata i Srba u Vukovaru, još uvijek ostaje otvoreno pitanje kako je moguće izgraditi ozračje suživota kada su temeljni društveni odnosi kao socijalni supstrat vukovarskih zajednica – hrvatske i srpske – uništeni u ratu. Što je potrebno učiniti, nakon svladane psihološke prepreke povratka u Vukovar, da moderne demokratske upravljačke elite neopterećene „partizanskim mentalitetom“⁹³ mogu profunkcionirati sa svrhom očuvanja državnih interesa i provedbe razvojnih strategija u korist cjelokupnog vukovarskog društva?

Aktivni proces obnove i revitalizacije Vukovara nakon mirne reintegracije na individualnoj razini povratnika gubi na svojoj vrijednosti inteligentne odluke koja se trebala temeljiti na činjenici da je Hrvatska pobjednica u ratu, i da je povratak obećavajući i poželjan kako bi se uspostavio trajan savez s budućnošću i njegovim dobrima u zalag početka mirnodopskog razdoblja vukovarske svakodnevice (Rogić i sur., 1995., 203). Vukovarski povratnici (prijašnji prognanici) desubjektivizirani su korisnici sada „novog“ državnopravnog hrvatskog sustava reintegriranog Vukovara te su i dalje predmet i cilj potpore. No, s obzirom na konstrukcijska ograničenja novonastale društveno-političke stvarnosti manjinskog suživota sa Srbima, nisu ravnopravni i samostalni sudionici u izgradnji

92 Vidi: Dragutin Babić (2008.), *Suživot Hrvata i Srba u Slavoniji – (Re) konstrukcija multietničkih lokalnih zajednica nakon ratnih sukoba*, Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga; Babić, D. (2005.), *Suživot na prostorima od posebne državne skrbi – (re) konstrukcija ili segregacija?*. U: D. Živić, N. Pokos, A. Mišetić (ur.), *Stanovništvo Hrvatske – Dosadašnji razvoj i perspektive* (295-313), Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

93 Vidi: Vrkić (1997., 144) kao i očitovanja i zaključke *Treće konferencije Zajednice prognanika Hrvatske* održane u Zagrebu, 8. travnja 1995. godine, *Četvrte konferencije Zajednice prognanika Hrvatske* održane u Zagrebu, 12. listopada 1996., kao i *Izvanredne skupštine Zajednice prognanika Hrvatske* održane u Osijeku, 8. veljače 1997. godine (Pek, 2000., 158).

vukovarskog društva. Vukovarske hrvatske političke elite u suradnji sa srpskim političkim akterima nakon završetka mirne reintegracije ojačane su stupnjem i razinom svoje moći kao demokratski izabrane lokalne vlasti, ali nisu u stanju evoluirati u onaj stupanj građanskog društva oslobođenog manipulacije i zlouporabe položaja u korist i za potrebe svojega „naroda“.

Sandra Cvikić
**Sociološki pristup
u kritičkom preispitivanju društvenih
posljedica „mirne
reintegracije“ u
Vukovaru**

LITERATURA I IZVORI

- AMERICA'S DEVELOPMENT FOUNDATION, *Assisting the International Development of Democracy, Final Report, Return and Reintegration of populations*, USAID/CROATIA, Cooperative Agreement No. EUR-A-00-94-00064-00, Submitted by America's Development Foundation, August 3, 2000.
- ANTIĆ, LJ. (2007.), *Velikosrpski nacionalni program – Ishodišta i posljedice*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest, Golden marketing – Tehnička knjiga.
- BABIĆ, D. (2005.), Suživot na prostorima od posebne državne skrbi – (re) konstrukcija ili segregacija?. U: D. ŽIVIĆ, N. POKOS, A. MIŠETIĆ (ur.), *Stanovništvo Hrvatske – Dosadašnji razvoj i perspektive* (str. 295-313), Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- BABIĆ, D. (2008.), *Suživot Hrvata i Srba u Slavoniji – (Re)konstrukcija multietničkih lokalnih zajednica nakon ratnih sukoba*, Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga.
- BACK, U. i GRANDE, E. (2006.), *Kozmopolitska Europa. Društvo i politika u drugoj Moderni*, Zagreb, Školska knjiga.
- BAKER, R. (1984.), Refugees: An overview of an international problem. U: R. BAKER (ed.), *The psychosocial problems of refugees* (str. 1-10), London, The British Refugee Council and European Consultation on Refugees and Exiles.
- BANKS, M. (1996.), *Ethnicity: anthropological constructions*, London and New York, Routledge.
- BARIĆ, N. (2005.), *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990. – 1995.*, Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga

- BIRUŠKI, Č. D. i AJDUKOVIĆ, D. (2008.), *Usporedba stavova o školovanju u Vukovaru 2001. i 2007. godine – Izvještaj istraživačkog projekta*, Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za psihologiju.
- BONETA, Ž. i BANOVAČ, B. (2007.) Religioznost i nacionalizam u hrvatskoj periferiji – veliki scenarij za male zajednice. U: J. Č. KUMPES (ur.), *Migracijske i etničke teme*, 23 (3): 163-184, Br. 3., Zagreb, Institut za migracije i narodnosti.
- Centre for Conflict Resolution, Department of Peace Studies, *Peace Keeping and Conflict Resolution*, West Yorkshire, UK, University of Bradford, www.brad.ac.uk/acad/confres/dislearn/index.html (01. 09. 2009.).
- CLARK, H. (2006.), *Newsletter (CCTS Review) – The evolution of the Committee for Conflict Transformation Support 1992 – 2006*, Committee for Conflict Transformation Support. www.c-r.org/ccts (01. 09. 2009.).
- COT, J. (2000.), *Posljednji balkanski rat? Bivša Jugoslavija: svjedočenja, raščlamba, izgledi*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- CROATIA – UNTAES, UNPO, United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium, *Recent developments*, Prepared by the Dpt of Public Information, United Nations. This text was updated effective 22 December 1997; www.un.org (01. 09. 2009.).
- CUSHMAN, T. (2004.), *Anthropology and genocide in the Balkans – An analysis of conceptual practices of power*, *Anthropology Theory*, 4 (1): 5 – 28, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, SAGE Publications.
- ČENGIĆ, D., DRAGOJEVIĆ, S., VIDAČAK, D. (2004.), Hrvatska administrativna elita i problemi upravljanja u procesu europskih integracija. U: *Društvena istraživanja, Socioekonomska kultura i hrvatska upravljačka elita* (3-24), Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- ČENGIĆ, D. i ROGIĆ, I. (ur.) (2001.), *Upravljačke elite i modernizacija*, Zbornik radova, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- GUMZEJ, J. (1997.), *Od balvana do Daytonu*, Zagreb, Nakladničko trgovačko društvo Mato Lovrak.
- HOLBROOKE, R. (1998.), *Završiti rat*, Sarajevo, Šahinpašić.
- IDENTITET, lipanj 2001. godine, Autor: Milorad Bošnjak, RAZGOVOR: „Čeka nas puno posla“ – Bernard Poncet, voditelj Misije OSCE-a u Hrvatskoj – Primjena vladavine

- zakona glavni je izazov hrvatskoj Vladi”, www.osce.org (15. 10. 2009.).
- IDENTITET, srpanj – jul 2006. godine, (ur.) Palija I. i D. Petrović, *Povijest Identiteta od broja 1 do 99*, Identitet, br. 100, Zagreb, Srpski demokratski forum.
- IZVEŠTAJ O RADU SDSS-a ZA PERIOD 2001. – 2005. GOD. (usvojen na III. izbornoj Skupštini SDSS-a, dana 05. 03. 2005.), www.sdss.hr (15. 10. 2009.).
- Izješće o provođenju Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina i utrošku sredstava osiguranih u državnom proračunu RH za 2007. godinu za potrebe nacionalnih manjina* (2008.), Zagreb, Ured za nacionalne manjine.
- Izješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba: ZASTUPNIČKI DOM HRVATSKOGA DRŽAVNOG SABORA; sjednica održana 26. lipnja 1998. godine (NN 92/98).
- JONJIĆ, T. (2009.), Hrvatska pred sudom. U: *Hrvatska revija, Časopis Matice hrvatske*, Godište IX/2009., Br. 3 (str. 4-15), Zagreb.
- JURČEVIĆ, J. (2000.) *Vukovar '91 – Značenje, vrednote, identitet*, Zbornik radova, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- JURČEVIĆ, J., ŽIVIĆ, D., ESIH, B. (ur.) (2004.), *Vukovar '91. Međunarodni odjeci i značaj*, Zbornik radova, Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- KOMARICA, D. (2000.), (with input by Jan Kubik), *DRAFT PAPER – Work currently in progress, Can Multiethnic Societies Work After Civil War? – A View from „the Inside“: the Croat Case.*
- KUJUNDŽIĆ, M. i DIZDAR, Z. (2000.), *Hrvatska borba za opstojnost 1918. – 1998.*, Zagreb, Hrvatski državni sabor, Odbor za obilježavanje 50. obljetnice pobjede antifašističke koalicije u Europi i svijetu.
- KUMPES, J. Č. i KUMPES, J. (ur.) (2008.), *Rječnik sociologije*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
- LIVADA, S. (1997.), *Etničko čišćenje – zločin stoljeća*, Zagreb.
- NAŠA BORBA, Subota-Nedelja, 26-27. decembra 1992. godine, Autor: Frano Cetinić, INTERVJU: „Gospodo, sačuvajte vašu pljuvačku“, Akademik Gojko Nikoliš.
- NAŠA BORBA, Ponedjeljak, 15. 07. 1996. godine, Autor: Dragoljub Petrović, ČLANAK: „Izbeglička slika istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srema – kako ostati a gdje i otići“.

- NAŠA BORBA, Dnevnik, 22. 03. 1996. godine, Autor: Ilok, Tanjug, ČLANAK: „Razgovor Olbrajt-Milanović o Erdutskom sporazumu – Srbi u Vukovaru vredali Medlin Olbrajt“.
- NAŠA BORBA, Petak, 20. 06. 2007. godine, Autor: Petar Petrović, Mihail Ramač, ČLANAK: „Reporteri *Naše borbe* u Vukovaru – Sve je postalo svejedno“.
- NN. 133, 15. 11. 2002., Ustavni sud RH, Izvješće u povodu inicijative Vlade RH, Klasa: 004-01/02-02/12, Urbroj: 5030109-02-2 od 10. listopada 2002. godine.
- NN. 155/02: Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina RH.
- PANKOVIĆ, D. (ur.) (2005.), *USPON I PAD „Republike Srpske Krajine“ DOKUMENTI – Dokumentarni kronološki prikaz nastanka i propasti paradržave*, Zagreb, Centar za politološka istraživanja.
- PANKOVIĆ, D. (2006.), Povijesni razvoj neoliberalizma, U: D. VIDOVIĆ. i D. PANKOVIĆ (ur.), *Globalizacija i neoliberalizam – Refleksije na hrvatsko društvo (35-42)*, Zagreb, Centar za politička istraživanja.
- PEK, B. (2000.), *Na kraju puta*, Osijek, Zajednica povratnika Hrvatske.
- PERIĆ, I. (2007.), *Suverena i samostalna Republika Hrvatska – Kronika važnijih zbivanja*, Zagreb, Dom i svijet.
- PETRIČUŠIĆ, A. i ŽAGAR, M. (2007.), HUMAN AND MINORITY RIGHTS IN THE LIFE CIRCLE OF ETHNIC CONFLICTS - *Country Specific Report: conflict settlement agreement Croatia*, Sixth Framework Programme, EURAC Research, Bozen, European Academy.
- PIO UNTAES, Election Results by Općina by Candidate, 24. 04. 1997., Provisional Information – iz Arhive SDSS-a, Vukovar, pristup ostvaren 19. listopada 2009. godine.
- Pismo hrvatske Vlade Vijeću sigurnosti o dovršenju mirne reintegracije; potpredsjednik Vlade prof. dr. sc. Ivica Kostović; www.zvo.hr/files/pismo_namere.doc (15. 10. 2009.).
- Report of the OSCE Mission to the Republic of Croatia on Croatia's Progress in Meeting International Commitments Since January 1998 – May 1998; www.osce.org (16. 10. 2009.).
- ROGIĆ, I. i sur. (1995.), *Progonstvo i povratak – Psiho-socijalne razvojne odrednice progonstva i mogućnosti povratka hrvatskih prognanika*, Zagreb, SysPrint.

- SEKULIĆ, M. (2000.), *Knin je pao u Beogradu*, SR Njemačka, Nidda Verlag, Bad Vilbel.
- SERGEJEV, D. (ur.) (2007.), *Hrvatska i Europa. Korijeni integracije*, Zbornik radova, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- TANNER, M. (2001.), *Croatia: A nation forged in war*, 2nd Ed., New Haven and London, USA, Yale University Press, Yale Nota Bene.
- TOMAC, Z. (1992.), *Iza zatvorenih vrata – Kako se stvarala Hrvatska država*, Zagreb.
- UNTAES: *A Success Story in the Former Yugoslavia*, by Captain David Sterling Jones; (1998.) pristup ostvaren 01. rujna 2009. godine: www.fas.org/irp/agency/army/tradoc/usaic/mipb/1998-1/JONESfnl.htm.
- VREME, 12. april 1997. godine, Autor: Dejan Anastasijević, ČLANAK: „Vukovar, Kraj jedne priče“.
- VRKIĆ, I. (1997.), *Istočno od zapada – politički putopis hrvatskim istokom*, Zagreb, Interpublic.
- VUKADINOVIĆ, R. (2005.), *Teorija međunarodnih odnosa*, Zagreb, Politička kultura nakladno-istraživački zavod.
- VULETA, B. i BATARELO, V. (ur.) (2001.), *MIR U HRVATSKOJ – Rezultati istraživanja, Projekt hrvatskog Caritasa i Franjevačkog instituta za kulturu mira*, Zagreb-Split, INTERNOS.
- ŽIVIĆ, D. (2004.), Prisilne migracije i etničke promjene u Hrvatskoj između 1991. i 2001., *Časopis za suvremenu povijest*, god. 36, br. 2, 639-661.
- ŽIVIĆ, D. (2006.), *Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije*, Zagreb-Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Ogranak Matice hrvatske Vukovar.
- ŽIVIĆ, D. i ŽEBEC, I. (ur.) (2007.), *Vukovar – Hrvatska baština i perspektive razvoja*, Zbornik radova, Zagreb-Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- ŽIVIĆ, D. i ŽEBEC, I. (ur.) (2009.), *Demografski kontekst i socioekonomske posljedice hrvatskog Domovinskog rata*, Zagreb-Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Podružni centar Vukovar.

Sandra Cvikić
**Sociološki pristup
u kritičkom preispitivanju društvenih
posljedica „mirne
reintegracije“ u
Vukovaru**